

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет філології, історії та політико-юридичних наук
Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

ОПП «Міжнародні відносини і культурна дипломатія»
291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації і регіональні студії»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЇ
ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА США

Студента Ващенко Юрія Анатолійовича.

Науковий керівник Мицик
Лариса Миколаївна кандидат
історичних наук, доцент

Рецензенти:

Богданова Тетяна Євгеніївна,
кандидат історичних наук, доцент

Бойко Олександр Дмитрович доктор
політичних наук, професор

Допущено до захисту

Ніжин - 2023 рік

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Науково-освітня дипломатія: теоретико-методологічні підходи та стан дослідження проблеми.....	7
1.1. Концептуалізація наукової та освітньої дипломатії.....	7
1.2. Зарубіжні дослідження науково-освітньої дипломатії.....	14
1.3. Українська традиція вивчення науково-освітньої дипломатії.....	15
1.4. Джерельна база дослідження науково-освітньої дипломатії США	18
Розділ 2. Науково-освітня дипломатія США як складова глобальної стратегії лідерства.....	22
2.1. Інституціалізація та інструменталізація науково-освітньої дипломатії США.....	22
2.2. Освіта та наука як засоби «м'якої сили» США у міжнародній політиці.....	28
2.3. Особливості науково-освітньої дипломатії США в Україні	43
Висновки.....	54

Список використаних джерел і літератури.....	56
--	----

ВСТУП

Актуальність дослідження. Освіта і наука є потужними інструментами реалізації зовнішньої політики держави. Поєднання науки та дипломатії дозволяє розв'язувати глобальні проблеми, а також розвивати міжнародне співробітництво у сфері політики, економіки, екології тощо. Пандемія COVID19 переконливо довела невпинне зростання ролі науки як чинника міжнародної співпраці. Наукові контакти інтенсифікують процес глобалізації, виступаючи засобом подолання міждержавних бар'єрів та конфліктів та суспільної комунікації. Тож аналіз теоретичних інтерпретацій наукової дипломатії та специфіки її імплементації як напрямку публічної дипломатії та зовнішньої політики набуває особливої актуальності.

В органічному взаємозв'язку з науковою розвивається освітня дипломатія, адже більшість сучасних університетів є осередками не лише освітньої діяльності, але й наукових досліджень. Освітня дипломатія ефективно виконує всі ключові функції публічної дипломатії, оскільки має унікальний потенціал просування загальнолюдських цінностей, здійснення міжкультурного діалогу, створення глобального інформаційно-освітнього простору засобами міжнародної мобільності студентів та науково-педагогічних працівників. Тому сучасним трендом стає розвиток «дипломатії знань», яка демонструє вплив міжнародної вищої освіти, досліджень та інновацій на зміцнення співробітництва між державами [104].

США є беззаперечним лідером в сфері науково-освітньої дипломатії, використовуючи свій колосальний науково-технічний потенціал як засіб реалізації національних інтересів – досягнення глобального лідерства в економічному прогресі та просуванні та захисті демократичних цінностей.

При цьому особливості науково-освітньої дипломатії США в сучасній системі міжнародних відносин наразі не мають сталої всеосяжної дослідницької традиції в Україні, що зумовлює наукову актуальність проблематики магістерської роботи.

Мета дослідження – визначити специфіку науково-освітньої дипломатії США у постбіполярний період в контексті імплементації «м'якої сили» держави у світовій політиці у відповідності до її національних інтересів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- розглянути підходи до концептуалізації наукової та освітньої дипломатії сучасною наукою;
- проаналізувати стан вивчення науково-освітньої дипломатії зарубіжними та вітчизняними дослідниками;
- простежити специфіку інституціоналізації та інструменталізації науковоосвітньої дипломатії США;
- дослідити та представити роль науково-освітньої дипломатії у стратегії глобального лідерства США
- проаналізувати особливості науково-освітньої дипломатії США в Україні в контексті її демократичного євроатлантичного поступу.

Об'єкт дослідження – науково-освітня дипломатія

Предмет дослідження – науково-освітня дипломатія США як інструмент їх стратегії глобального лідерства.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1991 -2023 років, оскільки воно присвячене аналізу науково-освітньої дипломатії США у постбіполярний період, коли відбуваються демократичні трансформації державах впливу колишнього СРСР, а також активно формується євроатлантичний курс у зовнішньополітичній стратегії України, тому

актуалізуються контакти цих країн зі США (в особі політичних лідерів і громадян), зокрема, їх співробітництво в галузі науки і техніки..

Методологія і методи. Методологічною основою магістерського дослідження виступає комплекс різноманітних загальнонаукових методів і підходів. Так, історико-філософський підхід дає змогу простежити досвід США у використанні науково та освітньої співпраці як «м'якої сили» в історичній перспективі; системний підхід дозволяє розглядати науку та освіту як елемент цілісної системи просування інтересів США на міжнародній арені; діалектичний підхід уможлиблює конкретизацію умов та прийомів науковоосвітньої дипломатії. Використання історико-філософського та конкретноісторичного методів дає змогу дослідити зміст американської науково-освітньої дипломатії та проаналізувати її ретроспективно: в умовах холодної війни та постбіполярний період; методом порівняльного аналізу визначено особливості науково-освітньої дипломатії США в Україні порівняно з іншими країнами; за допомогою формально-логічного методу ідентифіковані можливі трансформації в процесі двостороннього наукового та освітнього співробітництва.

Наукову *новизну* дослідження зумовлює відсутність в українській політології та теорії міжнародних відносин узагальнюючих робіт щодо специфіки науково-освітньої дипломатії США у постбіполярний період, вибору принципів і форм поєднання американських стратегічних цілей з національними інтересами України у царині наукової й освітньої співпраці.

Магістерська робота пройшла *наукову апробацію* в формі доповідей на двох конференціях та двох публікацій:

1. Ващенко Ю. А. Концептуалізація поняття «наукова дипломатія». *Публічна дипломатія в умовах сучасних глобальних викликів і загроз*. Збірник матеріалів

міжнародної науково-практичної онлайн-конференції Ніжин: НДУ ім. М.

Гоголя, 2023. 99 с. С.21-26. URL:

<http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2990>

2. Ващенко Юрій. Науково-освітня дипломатія: стан дослідження проблеми. *Вісник студентського наукового товариства* [електронне видання]: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів / за заг. ред. О. В.

Мельничука. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. Вип. 28. 254 с. с.45-47. URL:

http://www.ndu.edu.ua/storage/styd_visnuk/visnuk_stud_tov_28_2023.pdf

Матеріали магістерської роботи можуть бути використані при розробці та викладанні курсів з теорії та практики дипломатії, громадської дипломатії, культурної дипломатії, міжнародної освіти, міжнародної інтеграції.

Магістерська робота включає вступ, два розділи (чотири та три підрозділи відповідно), висновки та список використаних джерел і літератури.

РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДИПЛОМАТІЯ: ТЕОРЕТИКОМЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

1.1. Концептуалізація наукової та освітньої дипломатії.

Єдиної загально визнаної дефініції наукової дипломатії у сучасній політології не існує. У найпростішому вигляді вона концептуалізується як «використання наукового співробітництва між націями для вирішення загальних проблем, з якими стикається людство ХХІ століття, і для побудови конструктивного міжнародного партнерства» [93, с. 9].

Домінуюче розуміння наукової дипломатії полягає в її ототожненні з науковою співпрацею між державами з міністерствами закордонних справ (МЗС) як основними інституційними акторами. Проте, як зазначає М. Миронова, сьогодні «вчені відходять від вузького розуміння дипломатії як офіційного міжурядового процесу.

По-перше, наукова дипломатія проводиться міжнародними державними службовцями в таких міжнародних організаціях, як Світовий банк, агенції ООН.

По-друге, на національному рівні вони доповнюються державними діячами в галузі охорони здоров'я, телекомунікацій, транспорту, енергетики, права та юстиції, які створюють трансурядові політичні мережі зі своїми іноземними державними колегами.

По-третє, деякі науковці завдяки своїй професійній діяльності та інтернаціоналізації наукових асоціацій стали водночас і науковими дипломатами. Класичними прикладами є Пагвоські конференції з науки та світових справ (Pugwash Conferences on Science and World Affairs) для розвитку та підтримки використання наукового досвіду, базованого на фактах формування

політики щодо ризиків, пов'язаних із ядерною війною та зброєю масового знищення» [63, с.74].

По суті, наукова дипломатія виконує, триєдине завдання:

-по-перше, активне міжнародне наукове співробітництво суттєво розширює можливості самих вчених, відкриваючи їм доступ до глобального банку знань та ідей та арсеналу засобів, здебільшого недоступних на національному рівні;

-по-друге, наукова дипломатія є інструментом розвитку та вдосконалення взаємовідносин між державами;

-по-третє, ефективна наукова дипломатія дозволяє світовому співтовариству відповідати на глобальні виклики, зокрема екологічна та продовольча безпека. Тобто завдяки науковому співробітництву можна побудувати “мости довіри та співпраці” на благо всіх [63, с.76].

Отже, наукову дипломатію можна концептуалізувати як «підвид публічної дипломатії, коли наука та наукова співпраця допомагають налагоджувати конструктивні міждержавні партнерські відносини на двосторонньому або багатосторонньому (регіональному/глобальному) рівнях; сприяють міждержавному діалогу, просуванню власних інтересів, вирішенню проблемних моментів у взаємовідносинах між країнами та протидії глобальним викликам у цілому» [120, с. 12-13].

У контексті «Мадридської декларації про наукову дипломатію» цей феномен розуміється як «серія практик на стику науки, техніки і зовнішньої політики». Декларація зазначає: «Наукова дипломатія вже давно є інструментом розвитку двосторонніх і багатосторонніх відносини». Проте за останні роки визначення та застосування наукової дипломатії значно розширилися. Це концептуальне розширення збігається зі зростаючим розумінням того, що наука і технології лежать в основі багатьох викликів і можливостей, з якими стикаються сучасні суспільства, чи то в якості рушійної сили, чи як потенційного рішення. Інтеграція науки в зовнішню політику не тільки для просування

національних інтересів, але й для вирішення спільних глобальних викликів є належною відповіддю [6].

Дослідники аналізують наукову дипломатію за трьома основними векторами:

1. *Наука в дипломатії* (Science in Diplomacy) розуміється як залучення представників наукової спільноти до дипломатичних переговорів, отримання наукових порад, коли наукова експертиза допомагає вирішувати різного роду міждержавні проблеми чи протистояти глобальним викликам (наприклад, зміни клімату, боротьба з пандеміями тощо. Вочевидь, у сфері гуманітаристики можна говорити про наукову експертизу різних аспектів історичних взаємовідносин між державами і народами);

2. *Дипломатія для науки* (Diplomacy for Science) – це сприяння дипломатів розвитку науки, зокрема, проведенню міжнародних наукових досліджень і заходів (наприклад, космічних, археологічних, культурологічних тощо);

3. *Наука для дипломатії* (Science for Diplomacy) – феномен, коли наука виступає засобом «м'якої сили», сприяє відновленню або зміцненню довіри між націями (підписання угод про наукову співпрацю, залучення науковців до міждержавного діалогу, колективних дискусій, інформаційної діяльності, формування позитивного національного бренду) [107, с. 15; 85,с.5].

Міжнародне наукове співробітництво також сприяє реалізації головних цілей наукової дипломатії:

- вдосконаленню національного інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності;
- спільним науковим досягненням, що стають каталізаторами розвитку економічних, дипломатичних та політичних зв'язків [112, с. 2].

На думку експертів, міжнародну наукову співпрацю можна розглядати як прояв наукової дипломатії лише за наявності компонента зацікавленості держави в такій співпраці [91, с 630]. Однак це не означає обов'язкове фінансування або безпосередню організацію заходів наукової комунікації державними структурами. По суті, сучасне наукове співробітництво - це глобальний проєкт, який включає уряди, приватний сектор, міжнародні наукові органи, недержавні організації та окремих дослідників [112, с. 2].

Механізмами реалізації наукової дипломатії є двосторонні наукові угоди, національні академії наук, грантові фінансові програми дослідницького спрямування, вчені діаспори та ін. [112, с. 3-4].

У зв'язку з концептуалізацією західними експертами нового різновиду дипломатії - дипломатії знань (Knowledge Diplomacy), що фокусується на впливі вищої освіти, досліджень та інновацій на зміцнення відносин між державами, у дослідницькому дискурсі часто постає питання: чи наукова дипломатія та дипломатія знань є одним явищем, чи між ними існує різниця [103]. Вочевидь, якщо розглядати науку як джерело та фонд знань, то взаємозв'язок цих двох видів дипломатії є безперечним. Якщо ж дивитися на наукову дипломатію у вузькому сенсі, попри охоплення різних галузей знань, вона не є всеохопною. Тому Дж. Найт пропонує вважати дипломатію знань окремим поняттям з акцентом на освіту, створення та застосування знань у значно ширшому діапазоні сфер [104, с.10]. По суті, дипломатія знань трактується цим дослідником як поєднання наукової та освітньої дипломатій, але з певним зміщенням акцентів, адже вона спрямована на викладання та навчання, застосування знань й інновацій, обслуговування суспільства в цілісності [104, с. 12].

«Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021-2025» не виокремлює наукову дипломатію, а концептуалізує

«науковоосвітню дипломатію» як спільний «напрямок публічної дипломатії, що допомагає побудувати міцні партнерські відносини з іншими країнами чи регіонами завдяки науково-освітньому обміну; вирішувати глобальні, регіональні та національні виклики з використанням наукових здобутків; формувати зовнішньополітичні рішення з урахуванням фактичних даних». Згідно з цим документом, вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії у сфері науковоосвітньої дипломатії є:

- 1) просування освітнього потенціалу України;
- 2) сприяння залученню іноземних студентів до навчання в Україні;
- 3) просування України як сприятливої країни для розвитку глобальних талантів;
- 4) популяризація науково-технічних досягнень України;
- 5) підтримка міжнародного співробітництва в галузі освіти та науки;
- 6) сприяння проведенню спільних міжнародних досліджень, наукових та освітніх обмінів, програм мобільності вчених та студентів [1, с.14].

Отже, концептуалізація наукової дипломатії наразі не має сталої традиції ані у західній, ані у вітчизняній науці, тому лишатиметься предметом подальших досліджень і дискусій.

Очевидно, що освітня дипломатія розглядається в органічному взаємозв'язку з науковою дипломатією, адже сучасний університет як основний суб'єкт освітньої дипломатії імплементує операційну модель, що поєднує наукову, просвітницьку та комерційну діяльність.

О. Балануца та О. Сегеда зазначають, що «у міжнародному та українському науковому середовищі визначення освітньої дипломатії часто апелює до адвокації інтересів освітніх установ або проектування освітнього співробітництва на площину міждержавних освітніх коаліцій» [44, С. 72].

Наприклад, проректор з міжнародних зв'язків Університету Ферлі Дікінсона (США) Дж. А. Скорза розглядає міжнародні проєкти навчальних закладів як одну з форм освітньої дипломатії, що корелює з такими завданнями освіти, як сприяння миру, розвитку, стабільності. На думку Дж. Скорзи, коли університети визначають свою роль у подоланні глобальних викликів, встановлення партнерства з міжнародними організаціями (на кшталт ООН) здатне слугувати серйозним поштовхом для розвитку як внутрішніх університетських інноваційних процесів, так і міжнародного науковоосвітнього співробітництва [113, с. 64].

Група дослідників Флоридського Атлантичного університету – Л. Бартрам, Дж. Малхойт-Лі, К. Шін-Діаз і Дж. Салліван – пропонує таку дефініцію освітньої дипломатії: «Будь-які зусилля на місцевому, державному або міжнародному рівнях, спрямовані на поглиблення співробітництва чи дієві зміни у політиці, стандартах і структурі будь-якого сегменту системи освіти»

[86, с. 156].

За оцінками фахівців Центру освітньої дипломатії та лідерства, освіта критично важлива для розвитку усього світу, адже без освіти неможливі ані подальший прогрес людства, ані інновації. Відповідно, освітня дипломатія командою Центру концептуалізується як новий підхід до просування освіти. Це – процес взаємопов'язаних та спланованих кроків, результатом яких є якісні зміни в освіті. Такий процес вимагає пошуку консенсусних рішень у світлі освітніх викликів, розбудови стратегічного партнерства на національному та міжнародному рівнях, посередництва в укладенні угод. Навички ведення переговорів та медіації, що зазвичай характеризують професійного дипломата, здатні перетворити на освітнього дипломата навіть учителів, дослідників, університетських професорів, державних службовців тощо. Освітні дипломати будують крос-секторальні місточки на перетині галузей освіти, технологій,

бізнесу, охорони здоров'я. Мета й стандарти освіти XXI століття, новітні вимоги до знань і навичок, а також проблеми національних освітніх систем формують професійну модель освітнього дипломата, метою якого є забезпечення особистісного розвитку якомога більшої кількості людей [21].

Водночас, концепт освітньої дипломатії може аналізуватись і крізь призму публічної дипломатії. Український дослідник Д. Ільницький пропонує своє бачення згаданого терміну як забезпечення діалогу представників різних країн у процесі освітньої діяльності з метою прийняття рішень, які можуть стати на сторожі інтересів країни. Таке трактування акцентує значущість освітньої дипломатії як елементу публічної дипломатії з огляду на здатність до просування «м'якої» сили держави [57, с. 78-79].

Отже, якщо освітня дипломатія є специфічною сферою, однією з предметних площин публічної дипломатії, їх функції мають бути взаємообумовлені та переплетені. На думку фахівців, це, зокрема:

- «1) зміцнення іміджу країни, просування її бренду;
- 2) забезпечення сприятливого середовища у сфері міжнародного

спілкування;

- 3) розбудова двосторонньої комунікації, мережі партнерства;
- 4) трансляція політичних, культурних та інших цінностей (у даному випадку – через освіту);
- 5) формування громадської думки однією державою в іншій». [44, с. 73]. Н. Махиня виокремлює такі функції науково-освітньої дипломатії:

- функція пропаганди цінностей, політики та дій через їх вивчення та дослідження;

- інформаційно-комунікаційна функція, що покликана не тільки інформувати, а й навчати;

- функція розвитку взаємовідносин, що досить вдало виконується в університетах, де навчаються представники різних країн;
- функція просування позитивного сприйняття культури та національної ідентичності через освіту;
- функція військової пропаганди, яку потрібно розглядати лише з позиції гарантування національної безпеки та як таку, що є доповненням політичної функції публічної дипломатії. [62, с. 12].

Освітня дипломатія передбачає якісно новий зміст відносин та організаційної культури в закладі освіти, що ґрунтуються на демократичній комунікації та співпраці педагогів, учнів, батьків, держави і суспільства; міжнародну мобільність студентів, викладачів, співробітників університетів; залучення іноземних студентів та розбудову крос-культурного діалогу; органічне поєднання всіх потреб навчального закладу в єдине культурноосвітнє ціле, яке є живим організмом із гуманістичними принципами та толерантними правилами [14].

На думку української освітянки О. Проскури, освітня дипломатія – це «інноваційна модель культури спілкування, управлінських компетентностей керівників, педагогів, учнів, батьків, спрямована на обрання успішних рішень в освітньому середовищі закладу освіти як соціокультурному просторі» [74, с. 224].

Українські експерти наголошують на ролі освітньої дипломатії як «засобу формування іміджу закладу освіти та можливість показати Україну світу за допомогою інтелектуального потенціалу та професіоналізму». [70]. Вони зазначають, що це специфічна педагогічна система відносин, якої навчаються, яку адаптують і використовують учасники освітнього процесу: це не просто підписані меморандуми про співпрацю чи гучно проведені конференції, це, насамперед, міжособистісні комунікації та професійні зв'язки, які допомагають

рухатися вперед, постійно самовдосконалюватися і надихають на нові звершення; це відповідь на виклики сучасності. [74].

1.2. Зарубіжні дослідження наукової та освітньої дипломатії.

Наукова дипломатія доволі активно досліджується західними експертами та вченими впродовж двох останніх десятиліть. У працях Тіма Флінка [94], Пола Беркмана [88], Пітера Глюкмана [97; 98], Раша Холта [100], Люка Ван Лангенхова [106], Ніколаса Рафінна [95], Шона Тресі [114] та інших представлено різні підходи до концептуалізації наукової дипломатії, аналізується її інструментарій та особливості імплементації різними державами. Автори пропонують експертні оцінки та рекомендації щодо стратегії розвитку наукової дипломатії в сучасних умовах.

Вагомий внесок у вивчення цього феномену здійснює Центр з наукової дипломатії Американської асоціації сприяння розвитку науки (AAAS), який від 2012 р. видає журнал «Наука та дипломатія» («Science & Diplomacy») [111]. Цей часопис презентує публікації з теорії та практики наукової дипломатії як інструменту «м'якої сили» держав у світовій політиці.

Питання освітньої дипломатії та освітньої експансії в різних їх вимірах ґрунтовно досліджуються багатьма зарубіжними фахівцями, зокрема такими як Л. А. Белмонте [87], Н. В. Варгезе [117], М. Кокс [92], П. Х. Кумбс [89; 90], Дж. С. Най [108; 109; 110], Ч. Франкель [96], та іншими.

Проблемам наукового виміру політики загалом, а також місця наукової дипломатії у сфері зовнішньої політики присвячено праці М. Романової, С. Букалової, В. Турекяна [115; 116]. Зарубіжний досвід використання та імплементації наукової дипломатії також представлений в працях К. Ібрагімової, Р. Райнхардта, М. Силантьєвої, О. Харитонової.

На особливостях процесу інтернаціоналізації освіти та міжнародної освіти фокусуються Дж. Е. Хансде Віт [99] та Дж. Найт [105].

Але більшість західних авторів не виокремлюють освіту як самостійний предмет дослідження, а спеціальні праці з цієї проблематики вкрай нечисленні. Досліджень, окремо присвячених аналізу політики США з експорту освітніх послуг та стандартів, дуже мало, хоча, вочевидь, вивчення саме американського досвіду у цій сфері є особливо актуальним, оскільки ця держава є піонером та найпотужнішим гравцем з використання потенціалу освіти задля просування своїх інтересів та цінностей на міжнародній арені.

1.3. Українська традиція вивчення науково-освітньої дипломатії

Тема наукової дипломатії порівняно нещодавно стала предметом українського наукового дискурсу. О. Мирончук справедливо зазначає що «попри те, що сучасні наукові дослідження у сфері міжнародних наукових відносин є досить багатограними, питанням міждержавної співпраці у формі наукової дипломатії, особливостей її провадження, удосконалення практики взаємоприйнятних політичних і економічних рішень країн через застосування наукової дипломатії у вітчизняному науковому дискурсі приділяється недостатньо уваги. Водночас ця проблематика актуалізується через нагальну потребу в посиленні наукової дипломатії у зовнішній політиці України внаслідок задекларованого курсу інтеграції до європейського та світового наукового простору». [64, с.59].

У вітчизняній науці ґрунтовних досліджень наукової дипломатії наразі небагато. Є. Габер в окремому розділі навчального посібника з публічної дипломатії розкриває ключові поняття та головні напрями наукової дипломатії, аналізує її генезис, новітні тенденції та кращі світові практики [53].

Концептуалізації наукової дипломатії присвячена також стаття А. Атаманенко та Н. Мартинюка [42].

Потенціал наукової та освітньої дипломатії для формування національного бренду та просування національних інтересів держави на міжнародній арені аналізує Н. Махія [62]. М. Миронова розглядає вплив наукової дипломатії на міжнародні економічні відносини, визначає можливості та перспективи її використання у цій сфері [63].

Предметом дослідження О. Мирончук є роль наукової дипломатії у глобалізованому світі, завдання і напрямки трансформації наукового співробітництва та його цивілізаційне значення в умовах глобалізації [64;65;66;67].

У колективному дослідженні О. Птащенко, І. Литовченко та Ю. Григорової проаналізовано сутність та роль наукової дипломатії в системі міжнародних відносин [75].

У контексті концепції «м'якої сили» наукова дипломатія аналізується також у працях І. Ветринського, М. Капітоненка, О. Левченка, Ю. Мателешка.

Окремі дослідники (О. Василенко [49], М. Дебич [55], Г. Клімова [58]) фокусуються на особливостях інтернаціоналізації освіти та сутності міжнародної освіти, інші (К. Балабанов та М. Трофименко [43], О. Висоцький [51]) розглядають освітню дипломатію в контексті публічної або культурної дипломатії. При цьому місце, яке посідає освітня дипломатія серед інших форм публічної дипломатії, залишається невизначеним.

Недостатньою є оцінка ефективності освітньої дипломатії в просуванні національних інтересів окремих держав. В цьому контексті привертає увагу стаття Д. Ільницького [57].

Освітня дипломатія як інструмент «м'якої сили» останніми роками все частіше потрапляє до фокусу уваги вітчизняних дослідників. Проте вони

розглядають феномен «м'якої сили» або як загальну концепцію, або як чинник публічної (громадської) дипломатії, а роль освіти як вагомий чинник імплементації «м'якої сили» аналізується ними тільки побіжно. [47; 50].

Можливості сфери вищої освіти як інструменту «м'якої сили» держави на теоретичному рівні у своїх роботах розглядають, Н. Белоусова [47, Н. Білоцерківська [48], І. Костиря [59]. Аналіз зарубіжного досвіду у цій сфері висвітлює О. Висоцький [50],

Рамкова концепція науково-освітньої дипломатії закладена в Стратегії публічної дипломатії МЗС України на 2021–2025 рр., де цей феномен визначений як напрям публічної дипломатії, «що допомагає побудувати міцні партнерські відносини з іншими країнами чи регіонами завдяки науковоосвітньому обміну; вирішувати глобальні, регіональні та національні виклики з використанням наукових здобутків; формувати зовнішньополітичні рішення з урахуванням фактичних даних. Науково-освітня дипломатія також створює належні умови для міжнародної співпраці в галузі освіти та науки». Вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії у сфері науково-освітньої дипломатії визнаються:

- просування освітнього потенціалу України;
- сприяння залученню іноземних студентів до навчання в Україні;
- просування України як сприятливої країни для розвитку глобальних талантів; популяризація науково-технічних досягнень України;
- підтримка міжнародної співпраці в галузі освіти та науки;
- сприяння проведенню спільних міжнародних досліджень, наукових та освітніх обмінів, програм мобільності вчених і студентів [1, с. 14].

Варто погодитися з висновком О. Тищенко-Тишковець, що освітня дипломатія України розвивається скоріше хаотично, ніж плановано, оскільки ні практика міжнародних культурно-освітніх обмінів, ні потенціал чималої кількості іноземних студентів, які навчаються у нашій державі, не

використовується в повній мірі. Натомість, сприяння культурним і освітнім обмінам задля побудови діалогу із населенням інших держав створювало би засади для покращення зовнішньополітичних комунікацій України та просування її політичної культури [81, с. 11].

1.4 Джерельна база дослідження науково-освітньої дипломатії США

Джерельна база магістерського дослідження представлена кількома категоріями матеріалів:

1. офіційні документи державних установ, залучених до сфери науковоосвітньої дипломатії;
2. заяви та промови публічних осіб;
3. офіційні вебсайти та вебсторінки інституцій та програм американської науково-освітньої дипломатії;
4. матеріали ЗМІ.

До першої групи увійшли 8 офіційних документів, які або концептуалізують науково-освітню дипломатію («Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ» [1] та «Мадридська декларація з наукової дипломатії» [6]), або репрезентують діяльність США в цій царині. Зокрема, автором залучені матеріали слухань та Акт взаємного освітнього та культурного обміну Палати представників американського Конгресу [8], звіт Держдепартаменту з публічної дипломатії та міжнародного мовлення за 2018 рік [2], документи щодо освітніх програм Агентства міжнародного розвитку (USAID) [3] та міністерства оборони США [5], інформація щодо латиноамериканського вектору американської освітньої дипломатії адміністрації Б. Обама з архіву Білого Дому [4], а також статистичні дані з Глобального освітнього дайджесту ЮНЕСКО [7].

Другу групу джерел становлять офіційні заяви та промови державних діячів. Ця урупа представлена виступом колишнього держсекретаря США К.

Павелла «Будуємо надію на роки вперед» [9].

Третя група джерел включає матеріали з офіційного сайту посольства США в Україні [39], зокрема, сторінки щодо діяльності Американського Дому [11], «Вікон в Америку» [13]; посольства України в США [17], Міністерства світи і науки України [16]. Слід зазначити, що в умовах російськоукраїнської війни порушена функціональність офіційного сайту посольства США в Україні, тому частина інформації з нього наразі недоступна.

Також залучені матеріали сайту Державного департаменту США [37], в тому числі сторінки заступника Державного секретаря з питань громадської дипломатії та зв'язків із громадськістю [36], бюро з освітніх і культурних справ [19], управління громадської дипломатії та зв'язків із громадськістю [31], управління глобальних питань молоді [32], бюро «Exro Unit» [24].

У магістерській роботі використана різнопланова інформація з сайту Агентства міжнародного розвитку США (USAID) [10] та структур, які адмініструють американські програми наукових і освітніх обмінів в Україні (Американські Ради [18], Програма ім. Фулбрайта [27], EducationUSA [23]). У цій категорії джерел представлені також сайти ГО «Україно-Американська асоціація працівників вищої освіти» [14], американського Корпусу миру [15; 34], фондів Карнегі [20], Маккартурів [29], Сороса [28], Форда [26], а також кількох міжнародних освітніх ініціатив США, зокрема, Міжамериканського діалогу [22], «Ініціативи партнерства на Близькому Сході» [30], Панафриканської програми молодіжного лідерства [33].

Четверту групу складають дві публікації електронних ЗМІ [40; 41], присвячені новітнім трендам міжнародної освіти.

Загалом, використані джерела є репрезентативними, достовірними, та різноманітними, тому дозволяють досягти поставленої мети та вирішити задекларовані дослідницькі завдання. Отримана з цих джерел інформація є не

лише предметом суто загальнотеоретичного інтересу, але й може бути корисною для розробки та вдосконалення системи науково-освітньої дипломатії України в сучасних умовах шляхом аналізу стратегічних цілей, ключових елементів та інституційного забезпечення цього процесу в Сполучених Штатах Америки.

Висновки до розділу. Наукова дипломатія – відносно новий різновид публічної дипломатії, щодо якого останнє десятиліття ведуться активні дискусії. Її теоретичним вивченням плідно займаються західні дослідники, а в Україні досліджень, присвячених цій цій проблематиці, доволі мало. Загальновизнаним є розуміння наукової дипломатії в межах трьох основних напрямків: наука в дипломатії, дипломатія для науки, наука для дипломатії. При цьому, її не варто розуміти лише в рамках міжнародних наукових обмінів та стажувань, організації міжнародних заходів. Цей вид дипломатії також безпосередньо проявляється у міжнародних дослідженнях, виданні спільних праць, діяльності як державних, так і недержавних акторів. Наукова дипломатія має кілька важливих точок дотику із гуманітарною дипломатією, дипломатією знань, але при цьому між ними існують суттєві відмінності, тому ототожнювати ці поняття неправильно.

Освітня дипломатія традиційно виступає ключовим напрямком публічної дипломатії як інструмента «м'якої сили» в сучасній світовій політиці. Сполучені Штати Америки відіграють провідну роль в організації академічних обмінів, модернізації освітніх систем зарубіжних країн, впровадженні нових навчальних курсів та методик. Незважаючи на зростаючу конкуренцію на глобальному ринку освітніх послуг, США лишаються освітньою Меккою для іноземних студентів,

Огляд наукового доробку українських та зарубіжних фахівців дозволяє зробити висновок про актуальність та потребу подальшого комплексного дослідження концептуальних засад науково-освітньої дипломатії з урахуванням

існуючого багатоманіття теоретичних підходів до цього феномену у світовій науці.

Джерельна база, на якій базується магістерське дослідження, поділена на кілька окремих груп та є достатньою для вирішення поставленої мети і дослідницьких завдань

Таким чином, з аналізу стану наукової розробки проблем науковоосвітньої дипломатії бачимо, що тема нашої роботи недостатньо вивчена й потребує подальшого вивчення.

РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДИПЛОМАТІЯ США ЯК СКЛАДОВА ГЛОБАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ЛІДЕРСТВА

2.1 Інституціалізація та інструменталізація науково-освітньої дипломатії США

На законодавчому рівні засади діяльності з науково-освітньої дипломатії Сполучених Штатів регламентуються Актом взаємного освітнього і культурного обміну, схваленим Конгресом США у 1961 р. (чинна редакція 2012 року). Основними завданнями у цій сфері Акт визначає посилення міжнародних зв'язків через презентування освітніх і культурних інтересів, розвитку та досягнень громадян США та інших країн, сприяння добросусідству та процвітанню людей в усьому світі, підтримка становлення дружніх, доброзичливих та мирних відносин між країнами [8].

Стрижнем інституційної структури науково-освітньої дипломатії США виступає Державний департамент. Загальне керівництво публічною дипломатією належить до відповідальності заступника Державного секретаря з питань громадської дипломатії та зв'язків із громадськістю (Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs), який координує організація наукових і освітніх обмінів та інформаційних заходів (поза сферою мовлення) й якому підпорядковані такі структури Держдепартаменту: 1) управління політики, планування та ресурсів; 2) управління глобальних питань молоді; 3) бюро з освітніх і культурних справ; 4) бюро глобальних зв'язків з громадськістю; 5) глобальний центр взаємодії [36].

Бюро з питань освіти та культури (ECA) розробляє та імплементує програми освітніх, професійних і культурних обмінів та інші проекти, які покликані підтримувати взаєморозуміння з іншими країнами, необхідне для досягнення цілей зовнішньої політики Сполучених Штатів. Програми ECA

розвивають міжособистісні контакти між нинішніми та майбутніми світовими лідерами, які сприяють зміцненню національної безпеки та поширенню цінностей США. [19].

Згаданий вище Акт взаємного освітнього і культурного обміну містить перелік головних програм, керівництво чи координацію якими здійснює Бюро: освітня програма обмінів ім. Фулбрайта для студентів, дослідників, викладачів, вчителів; стипендіальна програма Гамфрі (надання стипендій для навчання, в тому числі з одержанням наукового ступеня, в американських університетах, а також для участі іноземців у роботі урядових та неурядових інститутів); програма грантів для короткотермінових візитів лідерів у конкретній сфері діяльності; американські культурні центри та бібліотеки, які поширюють друковану, аудіо-, відеопродукцію про суспільство та культуру США в інших країнах; програма фінансової підтримки американських закордонних шкіл; програма американських студій, що сприяє вивченню історії США, їхньої культури та народів у інших країнах; програма співпраці з приватними неприбутковими організаціями для реалізації цілей, визначених Актом; програма обміну Саманти Сміт (обміни осіб, молодших 21 року, та студентів вищих закладів освіти з країн колишнього СРСР та Східної Європи); американська мистецька програма (сприяння вивченню мистецтва Америки через організацію виставок та відвідин американськими митцями зарубіжних країн [8].

Це далеко не вичерпний перелік ініціатив та програм, які імплементує Бюро у справах освіти та культури за сприяння і спільно з американськими громадськими та приватними організаціями та фондами. Зокрема, Бюро координує програми з вивчення англійської мови, які розробляє Відділ програм з англійської мови. Їх спільна мета - сприяння взаєморозумінню між народами Сполучених Штатів та інших країн. Під егідою посольств і консульств США

зарубіжні представництва відділу програм з англійської мови здійснюють підтримку і керівництво мовними програмами по всьому світу.

Спеціалізовані програми Бюро у справах освіти та культури для країн СНД (донедавна і росії), східноєвропейських і балканських держав передбачають надання освітніх стипендій, а також сприяють розвитку інституціональних зв'язків між американськими та зарубіжними коледжами й університетами.

Відповідна служба Бюро поширює інформацію про нові гранти і культурно-освітні програми обміну як для приватних осіб, так і для наукових і некомерційних організацій. Підрозділ з інформації та ресурсів в сфері освіти планує і здійснює заходи з метою підвищення престижу і популярності американської вищої освіти за кордоном, співпрацює з освітніми організаціями США задля інтенсифікації міжнародних обмінів. [37].

До освітніх проектів Бюро належать також програми з вивчення США . орієнтовані на зарубіжних студентів (літніх школи, семінари, форуми тощо); освітні партнерські програми між американськими та зарубіжними установами в сфері середньої та вищої освіти; молодіжні програми лідерства тощо. Нині до реалізації програм Бюро у справах освіти та культури залучені студенти, викладачі, вчені, митці з більш ніж 160 країн світу. Програми, які реалізуються Бюро, охоплюють різні сфери наукового та освітнього співробітництва.

Наразі Державний департамент США координує понад 90 освітніх, наукових та культурних програм, 84 з яких – безпосередньо з семи регіональних бюро у Вашингтоні (Африки, АТР, Європи та Євразії, міжнародних організацій, Близького Сходу, Західної півкулі, Південної та Центральної Азії).

Окреме місце в інституційній структурі американської науково-освітньої дипломатії посідає Управління глобальних питань молоді Держдепартаменту, що координує програмування, пов'язане з молоддю, навколо пріоритетів зовнішньої політики адміністрації та існуючих регіональних ініціатив,

одночасно постійно та змістовно проводячи консультації з молодими людьми щодо формулювання та реалізації відповідної політики та програм, намагаючись налагодити стосунки та підвищити голос молоді, яка змінює ситуацію вдома та за кордоном. [31].

Ще одним незалежним федеральним агентством уряду США, що працює в сфері науково-освітньої дипломатії, є Корпус миру, заснований у 1961 р за ініціативи Президента Кеннеді згідно з законом про корпус миру (Peace Corps Act, Public Law 87-293). Корпус направляє волонтерів у понад 70 країн світу для співпраці з урядами, некомерційними організаціями, освітніми установами, представниками бізнесу та громадянського суспільства. В Україні Корпус миру діє з 1992 р. Він імплементує програми розвитку громад, викладання англійської мови як іноземної та програми молодіжного розвитку [15]. Цілями Корпусу миру є:

- 1) допомога людям інших країн у доступі до кваліфікованого персоналу;
- 2) допомога у забезпеченні кращого розуміння американців з боку націй, яким надаються послуги;
- 3) допомога у забезпеченні кращого розуміння інших націй американцями [34]..

Заекларовані цілі та цільові аудиторії, на які орієнтована діяльність добровольців Корпусу миру, засвідчують його інтегрованість до єдиної системи публічної дипломатії США [69, с.128].

Науково-освітня дипломатія США має розгалужений інструментарій. У нашій роботі ми пропонуємо класифікувати всі інструменти на наукові та освітні, що не стільки конкурують між собою щодо ефективності, скільки взаємодоповнюють одні інших у досягненні зовнішньополітичних цілей держави.

До наукових інструментів можна віднести:

- 1) міжнародна наукова експертиза з міждержавних або глобальних проблем;
- 2) міжнародні наукові дослідження і заходи;
- 3) власне, наука для дипломатії (підписання угод про наукову співпрацю,

залучення науковців до міждержавного діалогу, колективних дискусій, інформаційної діяльності, формування позитивного національного бренду).

Основними освітніми інструментами вважаються:

- 1) студентські обміни;
- 2) цільове навчання таких професійних груп, як політики, лідери партій і НУО, бізнесмени, молодіжні лідери, студенти; 3) програми військового навчання.
- 4) інформаційно-просвітницькі заходи в галузі культури (обміни і конгреси творчої інтелігенції, виставки, видавнича діяльність і спілкування діаспор).

Найбільш ефективним з освітніх інструментів традиційно вважається вища освіта, адже університети США стабільно посідають перше місце в світі за чисельністю іноземних студентів. Наприклад, щороку 60 тис. китайських студентів навчаються в США за стипендіями уряду КНР. З 1993 року понад 6500 казахів пройшли навчання в рамках президентської програми РК «Болашак», більшість з них в США та Великій Британії.

На думку Річарда Стенгела, заступника Державного секретаря з питань публічної дипломатії та зв'язків із громадськістю за адміністрації Б. Обама (2014-2016 рр.), «вища освіта є одним із головних американських активів, освітні інститути - лабораторіями демократії, а знання англійської мови необхідне для успіху в глобальній економіці» [61].

Випускники американських вишів, формуючи світову еліту майбутнього, є унікальним ресурсом як носії та пропагандисти американського способу життя,

врядування та демократичних цінностей. США успішно капіталізують цей ресурс: щороку іноземні студенти приносять до американського бюджету близько 30 млрд. доларів. До того ж, США активно створюють мережу філій американських університетів за межами держави (American University - в Азейбарджані, Болгарії, Вірменії, Йорданії, Казахстані, Киргизії, Марокко, ОАЕ, Україні) [71].

Ефективним методом популяризації досягнень американської вищої освіти є програми міжнародних обмінів - проекти для майбутніх лідерів (стипендії Fulbright, International Visitor Leadership Program; American Council of Young Political Leaders - ACYPL, Study of US Institutes for Student Leaders - SUSI, International Leaders in Education Program – ILEP/IREX, Hubert H. Humphrey Fellowship), а також спеціалізовані програми для окремих цільових аудиторій – підприємців, жінок, вчителів, письменників - Salzburg Global Seminar, FORTUNE/US State Department Global Women's Mentoring Partnership, Teaching Excellence and Achievement Program (TEA)/IREX, The International Writing Program (IWP). Яскравою ілюстрацією ефективності цього напрямку діяльності є той факт, що випускниками американських програм обміну, що адмініструє Державний департамент США, є 75 лауреатів нобелівських премій та 450 лідерів держав.

Дипломатичні установи США в понад 60 країнах світу підтримують масові відкриті курси дистанційного навчання (так звані Massive open online courses - MOOCs), переважно в галузі STEM-освіти (science, technology, engineering and mathematics) та підприємництва, провайдерами яких є такі освітні платформи як Coursera, edX, Udacity, Open CourseWare. [77].

Невід'ємною складовою роботи зовнішньополітичного відомства США виступає просування навчання та викладання англійської мови по всьому світу. Одна з найуспішніших програм в цій сфері, на думку М. Русанової, є

мікрогрантова програма «Access», орієнтована на 13-20 річну молодь з країн з несприятливими умовами розвитку, учасниками якої з 2004 року стали близько 95 тисяч студентів з 85 держав [78]. За сприяння Річарда Стенгела був також імплементований спільний глобальний проект Корпусу Миру та Державного департаменту «Англійська для всіх».

Науково-освітня дипломатія в іноземних державах використовує в якості потужного каналу американські центри (American Spaces, Centers, Corners), на майданчиках яких виступають спікери, що репрезентують різні галузі знань та громадської діяльності. Понад 400 центрів Держдепартаменту в 170 країнах світу надають консультації з питань навчання в США (проект «EducationUSA»). Новітніми трендами в роботі американських центрів стають їх діджиталізація, а також поширення їх діяльності за межі посольств. Прикладом нестандартного рішення щодо залучення якнайширшої аудиторії може слугувати американський простір у Джакарті, що відкрили у найбільшому торговельному центрі, і, хоча перші кілька років цей проект мав шалений успіх (експонентне зростання відвідувачів), згодом ефект від його новизни почав згасати. Вочевидь, сьогодні, як ніколи, актуальна думка одного з основоположників американської публічної дипломатії, колишнього глави Інформаційного агентства США Едварда Мероу, що головне - пройти останні декілька кроків на зустріч іноземній аудиторії.

Різноманітний інструментарій у поєднанні з беззаперечним американським лідерством в економіці, бізнесі, науці і технологіях, освіті забезпечують значні результати США в сфері науково-освітньої дипломатії.

2.2. Освіта та наука як засоби «м'якої сили» США у міжнародній політиці

Сполучені Штати Америки імплементують свою наукову дипломатію відповідно до сформульованого у 2017 р. радниками з питань науки міністрів закордонних справ Великої Британії, Нової Зеландії, США та Японії її розуміння як дій, спрямованих на безпосереднє просування національних потреб країни; дій, спрямованих на вирішення транскордонних інтересів; дій, спрямованих на задоволення глобальних потреб та завдань [98].

За своїм змістовим навантаженням наукова дипломатія містить усі ознаки класичної дипломатії і водночас демонструє специфічні риси, зумовлені взаємодією зовнішньополітичних державних структур з науковими установами та організаціями та активною роллю останніх у світовій політиці як самостійних акторів, що виступають як інструменти не лише імплементативної зовнішньої політики своєї держави, а й розвитку міжнародних відносин у цілому.

Особливості науково-дипломатичної діяльності пов'язані також з безпековим чинником, адже національна безпека держави безпосередньо залежить від її інтелектуального та науково-технічного потенціалу. Провідні наукові організації США у координації та діалозі з дипломатичними структурами формують засади глобальної стратегії у сфері міжнародних наукових досліджень, мобільності вчених, обміну науково-технічною інформацією.

Пол Беркман переконаний, що довіра і успішна взаємодія серед науковців різних країн спричиняє виникнення хвилеподібного «ефекту доброї волі», а наукова дипломатія пропонує унікальну можливість для побудови спільного майбутнього [88].

Провідним напрямком наукової дипломатії США впродовж кількох десятиліть виступає космічна дипломатія. Вона передбачає реалізацію двоєдиного завдання - формулювання та імплементативної практичних ініціатив задля збереження інтересів Сполучених Штатів у космосі та мистецтво

домовлятися з іншими космічними державами про мирне співіснування у космічному просторі задля мирного майбутнього та прогресу людства.

Космічна дипломатія США виходить зі стратегічного переконання, що лише технологічна перемога в космосі здатна забезпечити глобальне лідерство на Землі. Окрім того, на думку фахівців-аналітиків, підвищення інвестицій держави у космічні програми дозволить пришвидшити зростання економіки Сполучених Штатів Америки, що відповідає національним інтересам країни.

Усі програми в галузі космічної дипломатії США інституціоналізовані у межах Міністерства оборони та NASA - національного управління з повітроплавання та дослідження космічного простору, яке є найбільшим відомством у світі, що відповідає за розробку та експлуатацію космічних програм Америки. Останнім часом суб'єктами американської космічної дипломатії почали виступати також приватні компанії, такі як SpaceX Ілона Маска. У бюджеті NASA передбачено понад 1 мільйон доларів на підтримку комерційної космонавтики.

Космічна дипломатія неодмінно має функціонувати у міжнародному середовищі і передбачає міждержавний діалог, співпрацю та обмін досвідом. Не випадково, за ініціативою Конгресу США спеціальним законом відновлено членство Сполучених Штатів у Міжнародному бюро виставок [24]. Наразі США долучились до двох виставок: у Буенос-Айресі (2023) та Осаці (2025).

Такі виставки є потужним знаряддям наукової дипломатії, адже не лише сприяють демонстрації світовій публіці новітніх технологій та інновацій, але й працюють на просування економічного та технологічного бренду держави на міжнародній арені. Тож Вашингтон подав заявки на проведення виставок космічних технологій на території США у 2027 або 2030 р. [2, с. 28-29].

Наукову дипломатію США сьогодні концептуалізують також як глобальний сервіс, який використовує наукове співробітництво між народами задля

вирішення спільних проблем та для створення конструктивних міжнародних партнерських відносин [93]. США відіграють провідну роль у «Міжнародній науковій раді» (International Science Council, ISC), зусилля якої спрямовані на пошук наукових рішень глобальних проблем людства. Зasadничим принципом Міжнародної наукової ради є універсальність науки, який постулює право і свободу вчених об'єднуватися у міжнародній науковій діяльності незалежно від етнічної, релігійної, гендерної приналежності, громадянства або політичних переконань.

Яскравим свідченням ефективності наукової дипломатії є діяльність Фонду цивільних досліджень і розвитку США (U.S. Civilian Research & Development Foundation, CRDF; згодом, CRDF Global) – приватної некомерційної організації, створеної спочатку для сприяння двосторонньому цивільному науковому співробітництву між США і новими незалежними державами пострадянського простору, а нині - для просування глобальної наукової дипломатії шляхом проведення міжнародних дослідницьких програм, конференцій та круглих столів.

Участь провідних американських вчених у Пагвоському русі за мир, роззброєння та міжнародну безпеку, за запобігання світової термоядерної війни та наукову співпрацю також є чинником впливу на глобальний політичний процес, зокрема, на зміст офіційних міжнародних домовленостей з безпекових питань.

У постбіполярний період наукова дипломатія США отримала потужного імпульсу. Насамперед, активізувалась конкуренція за глобальне лідерство засобами «м'якої сили». По-друге, актуалізувалась потреба пошуку спільних рішень глобальних проблем (міжнародної безпеки, екології, охорони здоров'я тощо). Нарешті, суттєво зріс вплив недержавних акторів, зокрема, наукової спільноти, на реалізацію внутрішньої і зовнішньої політики держави.

Ще у 1999 р. Національна академія наук США дійшла висновку, що тринадцять з шістнадцяти цілей зовнішньої політики Сполучених Штатів пов'язані з наукою та технологіями [116]. Тож сьогодні поняття «scientopolitics» стає невід'ємною складовою лексики дипломатії [119].

У контексті сучасної наукової дипломатії варто виділити діяльність Американської асоціації сприяння розвитку науки (The American Association for the Advancement of Science, AAAS) – міжнародної некомерційної організації, покликаної сприяти співпраці між ученими, захисту свободи наукової творчості, культивуванню наукової відповідальності, розвитку освіти і науки. Це потужне дослідницьке співтовариство, а також видавець авторитетного наукового журналу «Science» із щотижневим накладом понад 100 000 примірників. У рамках Асоціації функціонує Центр дипломатії науки, який ставивить за мету сприяти міжнародному взаєморозумінню інструментами наукового співробітництва.

Потужним трендом сучасної наукової дипломатії стає міжнародне співавторство публікацій результатів досліджень в американських наукових журналах з високим імпаکت-фактором. У згаданому вище журналі «Science» статті у співавторстві з закордонними колегами наразі становлять майже 60 відсотків усіх публікацій, тоді як у 1992 р. цей показник складав трохи менше 20 відсотків. [100]. Цитуючи Р. Холта, це є «визнанням наукових рушійних сил нової дипломатії» [100].

На думку експертів та дослідників, освіта також може виступати потужним інструментом «м'якої сили» через три механізми.

По-перше, вона є ефективним засобом просування політичних цінностей. Іноземні студенти під час навчання опановують не тільки професійні знання та навички, але й комплекс пануючих у суспільстві моделей поведінки та ціннісних орієнтацій, тому в майбутньому випускники коледжів та університетів очікувано пропагуватимуть засвоєні практики й ідеї в рідних країнах.

По-друге, інтернаціоналізація освіти забезпечує формування неформальних мереж міжособистісних контактів, які уряд приймаючої держави надалі використовує як інструмент впливу на політичний порядок денний зарубіжних країн, лобіювання там своїх бізнес-інтересів тощо. Випускники закордонних університетів здебільшого стають не лише провідними фахівцями і менеджерами у своїй професійній сфері, а й лідерами суспільної думки в рідних країнах, а, отже, здатні виступати в них «амбасадорами» країни навчання. Досягнення такого ефекту, звісно, вимагає величезних зусиль, але має стратегічне значення.

По-третє, залучення іноземних студентів відповідає національним інтересам приймаючої держави як при розбудові двосторонніх відносин, так і для створення привабливого іміджу у світі. Політики і державні діячі поряд з традиційними функціями університетів як осередків вищої освіти та наукових досліджень мають акцентувати увагу на їх місії академічних мостів між країною та світовим співтовариством, активних суб'єктів міжнародного співробітництва та комунікації. Приклади прикордонних вишів засвідчують, що вища освіта здатна слугувати потужним важелем транскордонного політичного діалогу та міжкультурної взаємодії. [73, с.58].

Вочевидь, імплементація цих механізмів освітньої дипломатії можлива за умови створення університетів світового рівня, справжніх освітніх брендів, здатних привабити численних іноземних студентів високою якістю освітніх послуг та розвиненим середовищем багатоманіття і толерантності. Якщо Україна наразі перебуває лише на початку цього тривалого шляху, то США вже багато десятиліть є справжньою глобальною освітньою Меккою.

Можна погодитися з думкою фахівців, що сьогодні освіта розглядається як один із головних ресурсів і найефективніших інструментів глобальної світової політики і називається «м'якою силою», оскільки дозволяє насаджувати власні

орієнтації та політичні погляди серед населення інших держав [46, с. 87-88]. США вже декілька десятиліть використовують освіту для посилення свого впливу на світовій арені. Поряд з військовою могутністю, вона забезпечує глобальне лідерство країни.

Міжнародні освітні зусилля Сполучених Штатів традиційно зосереджені в двох сферах:

1. державні програми підготовки інтелектуальної еліти та молоді (академічні програми), урядовців, політиків, бізнесменів і фахівців у різних галузях (технічні програми), представників збройних сил (військові програми) інших держав;
2. реформування або розвиток систем освіти в інших країнах [92].

Своєрідним дороговказом міжнародної освітньої політики США дослідники вважають «Цілі та програми національної безпеки Сполучених Штатів» (NSC), представлені Радою національної безпеки ще у 1950 році. У документі йшлося про використання навчальних програм для боротьби з конкуруючими ідеологіями та культурними цінностями. у світі (комунізм, фундаменталізм, антиглобалізм, тероризм) [87].

Сьогодні американські фахівці з проектування освітньої політики пропонують спеціальні навчальні програми для країн Європи, Близького Сходу, Латинської Америки, Африки, дисемінація яких є одним з пріоритетів зовнішньополітичної діяльності США.

В постіндустріальну епоху освіта виступає значущим елементом міжнародної політики та фактором гарантування національної безпеки через інтенсифікацію процесів взаємозалежності держав, Як наслідок, міжнародні освітні програми стають частиною міжнародних відносин і публічної дипломатії, забезпечуючи культурну, ідеологічну та політичну комунікацію між народами. [72].

Найбільшою програмою міжнародного освітнього обміну, яка фінансується урядом США, є Програма імені Фулбрайта, заснована в 1946 році з метою розвитку культурних і академічних зв'язків, покращення взаєморозуміння між громадянами Сполучених Штатів та інших країн. Понад 400 тисяч фулбрайтерів із більш ніж 155 країн взяли участь у Програмі з моменту її заснування. Щороку стипендії Фулбрайта отримують 4000 іноземних студентів [25].

Фонд відкритого суспільства, заснований бізнес-магнатом Дж. Соросом у середині 1980-х років, діє наразі в понад 120 країнах, зокрема фокусуючись і на проблемах розвитку та просування вищої освіти. Так, у 2020 році на питання вищої освіти в усьому світі фондом було асигновано 63,6 млн. доларів, в тому числі на стипендіальні програми в Європі - 2,3 млн доларів, тобто 3,6% [28].

Фонд Карнегі за міжнародний мир, заснований у 1910 році, наразі має центри у Бейруті, Брюсселі, Вашингтоні, Москві, Нью-Делі та Пекіні [20]; Фонд Макартурів, заснований у 1970 році, функціонує приблизно в 50 країнах [29]; Фонд Рокфеллера, заснований у 1913 р., [35] та Фундація Форда, заснована у 1936 р., [26] у різний спосіб долучаються до підтримки діяльності закордонних організацій з реалізації освітніх програм і стратегій у сфері вищої освіти. яка наразі вимагає модернізаційних змін для посилення впливу на свідомість молоді та її систему цінностей.

Ще однією популярною формою освітньої дипломатії США виступають міжнародні літні школи. Це система інтенсивних англомовних тренінгів зі стратегій лідерства для іноземної молоді. яка могла б у майбутньому зайняти ключові позиції в суспільстві. Паралельно розгортають свою діяльність освітньо-інформаційні центри в інших країнах. Наразі Сполучені Штати фінансують понад сто центрів у регіонах, насамперед Латинської Америки, зробивши англійську мову рідною для більшості студентів [89].

Американська освітня політика розробляється на основі щорічних документів, у яких співробітники інформаційних центрів і посольств США аналізують політичну ситуацію в країні перебування, оцінюють масштаб освітньої діяльності та визначають впливові групи суспільства у сфері прийняття політичних рішень або розвитку громадської думки. План освітньої політики створюється для кожної країни, що сприяє продуманому та ефективному відбору перспективних кандидатів для навчання в США.

Цікаво простежити еволюцію американської освітньої дипломатії протягом останніх десятиліть в контексті глобальних політичних змін та їх впливу на конкретну «цільову аудиторію». Якщо у 1950-х роках американські програми фокусувались на освіту політичної еліти Західної Європи через потребу протистояти політико-ідеологічній експансії СРСР; у 1960-х роках були спрямовані на молодь із країн, що розвиваються, в контексті інтенсифікації деколонізації та проблеми постколоніального вибору; то у 1980-х роках уряд США зосередив свої зусилля на залученні молодіжної еліти з країн Західної Європи через зростання в її середовищі антиамериканських настроїв, а, починаючи з середини 1990-х, після дезінтеграції СРСР та краху східноєвропейського соціалізму, основна увага американської освітньої дипломатії переорієнтувалась на «молоді демократії» пострадянського простору.

Потенційні учасники програм освітніх обмінів у США диференціюються за трьома головними категоріями:

- а) представники політичної еліти (державні службовці, лідери партій, НУО та профспілок, бізнесмени, представники ЗМІ);
- б) викладачі вищих і середніх навчальних закладів;
- в) студенти, які мають виразний лідерський потенціал.

За даними Ч. Франкеля, у різних країнах від 55 до 99 відсотків учасників американських програм є представниками нинішньої еліти або тими

громадянами, які можуть впливати на процес прийняття рішень і громадську думку в своїх державах [96]. Наприклад, майже всі канцлери Німеччини періоду холодної війни, мери міст, 50% бундестагу, усі ректори університетів Західної Німеччини тощо брали участь у навчальних програмах у США [96]. Викладачі та студенти, які можуть стати носіями американської системи цінностей у галузі своєї професійної діяльності, посідають, відповідно, друге та третє місця у процедурі відбору.

Специфічне місце в американській освітній дипломатії належить програмам військової підготовки старшого та молодшого офіцерського складу зарубіжних країн. Започатковані ще у 1930-х роках, коли уряд США фінансував військове навчання членів збройних формувань з Латинської Америки, вони набули найбільшого поширення в роки Холодної війни, коли їх основними учасниками стали такі країни, як Греція, Іран, Корея, Пакистан, Таїланд, Тайвань, Туреччина, Югославія тощо [118 , с. 214–215, 226]. Ізраїль також традиційно брав участь у програмах військової підготовки, а після радянської інтервенції в Афганістан такі програми були поширені на Ліван, Оман, Йорданію та Ємен. За весь період холодної війни США підготували понад 500 тисяч представників іноземних армій [5].

За даними фонду Ейзенхауера, за останні півстоліття навчання за освітніми програмами Державного департаменту США пройшли до 700 тис. іноземців, з яких у підсумку 200 осіб стали керівниками держав, ще 600 – урядовцями і парламентарями [50, с. 26]. Згідно зі звітом оборонного відомства США, найбільша кількість політичної еліти, яка навчалася в США за програмами Держдепартаменту, Агентства США з міжнародного розвитку та Пентагону, представляла Аргентину, Велику Британію Ізраїль, Німеччину, Південну Корею, Чилі, Японію [5].

Як зазначалося вище, іншою сферою міжнародної освітньої експансії США є сприяння освітнім реформам в зарубіжних країнах, що включає модернізацію університетських навчальних програм і планів, розробку та імплементацію нових курсів, а також створення нових навчальних закладів під егідою США в інших державах. Американська система вищої освіти виступила дисеміратором сотень навчальних програм в галузі соціальних, політичних та поведінкових наук, менеджменту та адміністрування бізнесу, методології наукового пізнання тощо.

Своєрідними «амбасадорами» такої діяльності зазвичай виступають провідні викладачі зарубіжних університетів, які отримують від американської сторони доступ до короткотривалих або довготривалих тренінгових програм з освітнього дизайну, залучаються до американської освітньої та дослідницької мережі у своїй галузі знань, а також отримують гранти на імплементацію та популяризацію набутого під час стажування в США досвіду у своїх національних навчальних закладах. Саме таким чином відбувала глобальна дисемінація політології, яка, на думку американського керівництва, здатна формувати бажане розуміння внутрішньої і зовнішньої політики США, ролі держави у сучасних міжнародних відносинах, а також американської ліберальної ідеології та системи цінностей. [90].

Уведення до навчальних планів курсів з управління бізнесом супроводжувалося створенням нових університетів, місію яких Білий Дім вбачав у формуванні нової генерації менеджерів – носіїв американської культури господарювання та адміністрування бізнесової діяльності. Лише в Західній Європі за рахунок федерального бюджету США було відкрито 175 університетів, які спеціалізувалися на підготовці фахівців-управлінців. [89].

Варто навести декілька прикладів імплементації цього напрямку американської освітньої дипломатії в регіонах, які становлять особливий інтерес для СА з точки зору політичного впливу та національної безпеки.

Протягом останнього десятиріччя USAID, Міністерство праці та Корпорація «Виклики тисячоліття» (Millennium Challenge Corporation, MCC) імплементували масштабні програми освіти та професійної підготовки та в Центральній Америці і Карибському басейні. Зокрема, з 2015 р. USAID інвестувало 35 млн дол. в нову програму вищої освіти, спрямовану на розширення доступу до неї маргінальних груп населення регіону. Офіційний Вашингтон підтримав кроки з американізації університетських структур, навчальних планів і викладацького складу латиноамериканських країн, збільшивши відповідні асигнування до 68 млн дол. В межах президентської ініціативи «100 000 сильних Америки» істотно зросло число освітніх обмінів між США і латиноамериканськими країнами. Кількість латиноамериканських студентів в університетах Сполучених Штатів збільшилася на понад 13% [4]. .

За адміністрації Дж. Байдена запущена амбітна програма Міжамериканського діалогу, спрямована на підвищення якості освіти в Латинській Америці. Білий Дім використовує цю платформу як канал комунікації з державними та приватними стейкхолдерами, щоб «сприяти інформованому обговоренню освітньої політики, виявляти та поширювати найкращі практики та контролювати прогрес у напрямку вдосконалення». Широка мережа залучених до програми експертів у сфері освіти, науковців, політиків, бізнесменів, журналістів зробили її «найсильнішим приватним голосом з питань освіти в регіоні». [22].

Новітнім трендом освітньої дипломатії США на Близькому Сході, особливо після трагічних подій 11 вересня 2001 року та початку непримиренного ідеологічного протистояння США з ісламським фундаменталізмом, стає виступає емансипація жінок, покликана, на думку американських експертів, прискорити трансформацію традиційного східного суспільства, де роль жінки обмежується законами шаріату [56, с. 117]. Зокрема, були імплементовані

проекти з ліквідації неписьменності серед дівчат віком від 10 до 15 років. За підтримки США у віддалених районах Близького Сходу, передусім в Афганістані, Єгипті та Марокко, відкрились школи грамотності, деякі випускниці яких завдяки навчанню принципам і законам політичної діяльності згодом стали членами парламентів. Щороку за програмою «Міжнародний гість» 55 арабських жінок, що мають лідерські якості, тримують можливість відвідати США задля ознайомлення з американським виборчим процесом. Найбільш результативною програма визнана для Афганістану, Бахрейну та Туреччини [9].

З 2002 року, в межах нової «Ініціативи партнерства на Близькому Сході» (MEPI), в таких країнах як Алжир, Бахрейн, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Кувейт, Ліван, Марокко, Оман, Катар, Саудівська Аравія, Туніс, ОАЕ та Палестинські території імплементовано близько 350 освітніх і професійних програм, спрямованих на демократизацію регіону [30].

Сполучені Штати докладають величезних зусиль з метою модернізації системи середньої та вищої освіти в арабському регіоні. Проте, низка країн намагаються не допустити присутності США в своїх освітніх установах. Алжир, Йорданія, Саудівська Аравія, і навіть університети Іраку з недовірою ставляться до пропозицій США щодо реформування навчальних дисциплін та впровадження американських підручників. І хоча поволі американській освітній дипломатії вдається долати цей опір, у регіоні зберігається розгалужена мережа ісламських університетів, які традиційно лишаються закритими для будь-якого американського впливу в своїх стінах.

Найуспішнішими для США варто визнати реформи щодо будівництва шкіл і жіночої шкільної освіти в Афганістані, Ємені, Іраку, Йорданії, Палестині. В Іраку, зокрема, за період присутності там американських військ було побудовано близько 3000 шкіл, і третина всіх місцевих вчителів пройшла перепідготовку з використання американських методик викладання. До

шкільних програм в регіоні увійшли такі курси, як «Основи громадянського суспільства», «Права людини», «Принципи демократії». В арабських університетах, зокрема в Алжирі, Бахреїні, Марокко Омані, Саудівській Аравії і Тунісі, США забезпечили імплементацію нових дисциплін - американістики, журналістики, правознавства. Проте загалом впровадження американських менеджерських та дослідницьких практик в арабську вищу освіту відбувається доволі повільно через значний опір місцевої університетської адміністрації, Наразі створена лише одна кафедра в університеті Йорданії і дві - в університетах Палестини. Для порівняння, за 10-15 років після закінчення Другої світової війни в країнах Західної Європи кафедри з північноамериканських досліджень були відкриті практично в кожному університеті.

Наприкінці 2018 р. США анонсували новий для освітньої дипломатії напрямок - африканський. Африканське населення – наразі наймолодше у світі, тож, воно стає ключовою цільовою аудиторією проектів з просування американської моделі освіти та суспільно-політичних цінностей. Прикладом такої діяльності може слугувати Панафриканська програма молодіжного лідерства Державного департаменту США (Pan-Africa Youth Leadership Program (PAYLP)). Щороку цей динамічний молодіжний проект залучає 150 старшокласників і дорослих наставників з понад 38 країн Африки до тритижневої програми культурного обміну та навчання громадянської активності в США. «PAYLP має на меті розвивати толерантність і повагу через спільну культуру та цінності, готувати африканську молодь стати відповідальними громадянами та робити позитивний внесок у свої громади, а також сприяти взаєморозумінню між народом Сполучених Штатів і молодими лідерами по всій Африці» [33]..

Отже, освітня дипломатія США націлена сьогодні не лише на чинну регіональну політичну еліту, а й, насамперед, на молодь як носія

проамериканських нстроїв та американського освітньо-професійного досвіду в майбутньому.

Наразі в американській освітній дипломатії став помітний новий тренд: в контексті глобалізації вища освіта поряд з функціями політичного та ідеологічного впливу трансформується на повноцінний міжнародний бізнес. Як справедливо зазначає М. Требін, провідні світові держави почали розглядати освіту як частину своєї зовнішньої політики, що переслідує не лише геополітичні, а й геоекономічні цілі [82].

До початку XXI століття глобальний ринок освітніх послуг цілком сформувався, і нині стрімко комерціалізується і стає ареною потужної міждержавної конкуренції. На товар перетворюються спеціалізовані майстеркласи, мовні курси, тренінги та інші заходи з професійного розвитку, Пандемія COVID-19 актуалізувала роль дистанційного навчання як акселератора торгівлі освітніми послугами. Предметами міжнародного освітнього експорту наразі виступають навчальні програми, посібники, підручники, мобільні носії інформації тощо. Однак найпопулярнішою і, відповідно, найприбутковішою освітньою послугою, поза сумнівом, лишається здобуття вищої освіти всіх рівнів в закордонних університетах.

Світова організація торгівлі (СОТ) оцінює поточний світовий ринок освіти в 100 мільярдів доларів [41]. З 1963 по 2006 рік кількість студентів, які навчалися за кордоном, зросла у 9 разів: якщо у 2000 році у світі було 2 млн іноземних студентів, то у 2006 році - вже 2,7 млн, у 2009 – 3,7 млн, у 2013 – 4,1 млн, у 2018 році – 5 млн осіб [7, с. 45–49]. За прогнозами фахівців. до 2025 року ця цифра зросте до 7,2 млн. осіб [117].

«Протягом 1990-х рр. Сполучені Штати Америки завоювали значну частину міжнародного ринку освітніх послуг – на початку 2000-х рр. частка США на ринку сягнула 32%. У середині 2010-х рр. їх частка зменшилась до 20%,

що було викликано появою на ринку нових гравців. Навчання іноземців в останнє десятиліття є п'ятою за значимістю статтею американського експорту. З 2016 р. доходи від їх навчання перевищили \$40 млрд. Іноземці становлять 4% студентського контингенту вишів США, забезпечуючи роботою 52 000 викладачів і ще 20 000 допоміжного персоналу. Ще більш динамічною є кількісна динаміка їх зростання. Якщо у 1980 р. в американських вишах навчалось 325,6 тис. іноземних студентів, то у 1990 р. – 407,5 тис., у середині 1990-х рр. – 500 тис., у 2000 р. – майже 600 тис., у 2010 р. – 691 тис., у 2012 р. – майже 723 тис., у 2014 р. – 886 тис. осіб. З 2016 р. кількість іноземних студентів в США перевищила 1 млн. осіб.» [73, с 61].

Президент Б. Обама так визначав роль американської вищої освіти у глобалізованому світі: «Ми повинні змінити, перекваліфікувати та перебудувати решту світу... Ось як ми виграємо майбутнє. Ключ до перемоги в майбутньому – збільшення експорту, і серед наших найцінніших експортних товарів – освіта» [41].

Сьогодні спостерігаються не надто оптимістичні для США тенденції у світовому просторі вищої освіти. За даними Інституту міжнародної освіти (ІЕ), «зменшення кількості нових студентів, які вступають до університетів США, є тенденцією, яка набирає обертів. Лише у 2019 році 51% вищих навчальних закладів США зафіксували зменшення кількості нових іноземних студентів. З іншого боку, 7% вказали на відсутність змін, тоді як 42% повідомили про збільшення (ІЕ, 2020). В іншому звіті ІЕ оцінив загальне зниження кількості іноземних студентів у 2019 році до 0,9%. Нездатність коледжів і університетів США залучити нових іноземних студентів є перевагою для закладів інших країн, таких як Австралія та Канада. Зокрема, в Австралії було зафіксовано значно вищі показники охоплення навчанням - збільшення на 47% - між 2015 і 2018 роками (Дані уряду Австралії, 2018)» Серед чинників, які спричиняють такі зміни, -

ескалація глобальних тенденцій конкуренції у вищій освіті, соціальний і політичний клімат, висока вартість вищої освіти та візові проблеми в США. Крім того, заборона громадянам Китаю навчатися в Америці і обмежений термін дії китайських студентських віз значною мірою сприяли зменшенню кількості іноземних студентів. [40].

Таким чином, експорт освітніх послуг визнається значущим ресурсом зовнішньої політики США. Висока вартість навчання та проживання іноземних студентів в американських університетах зумовлює переважання серед них вихідців з вищих верств суспільства, які формують мережу майбутньої еліти зі стійкими проамериканськими настроями. Наприклад, сьогодні кожен третій урядовець і великий бізнесмен Республіки Корея має американський диплом, що забезпечується потужною системою американських освітніх грантів і стипендій для корейській молоді. Як результат, до 80% корейців, що отримують вищу освіту за кордоном, навчаються саме в Сполучених Штатах. Понад 65% іноземних наукових ступенів корейців отримано саме в американських вишах. [73, с.62]. Як говорив колишній держсекретар США К. Пауелл, «немає більш цінного активу для нашої країни, ніж дружба з майбутніми світовими лідерами, які отримують у нас освіту»[9].

Як зазначають експерти, структура потоків іноземців в американські виші віддзеркалює як політичні, так і зовнішньоекономічні пріоритети країни. До 70% іноземних студентів репрезентують доволі вузьке коло держав, що є основними торговельними партнерами США: серед найбільших «імпортерів» студентів до США – Китай (235,6 тис.), Індія (96,8 тис.), Південна Корея (70,6 тис.), Японія (понад 50 тис.), Саудівська Аравія (44,6 тис.) та Канада (27,4 тис.). [73, с. 62]. Серед іноземних викладачів в американських університетах домінують вихідці з Індії, Китаю та Південної Кореї.. Водночас варто зауважити і роль міжнародної

освіти в контексті залучення в американську економіку та науку талантів з усього світу як стратегії забезпечення їх глобального лідерства.

За даними В. Пашкова, «у 2007-2018 рр. 45% росту чисельності працівників у наукомістких галузях припало на іммігрантів, зокрема в науці – на 65%, у сфері ІКТ – на 45%, серед інженерів – на 39%, серед математиків – на 18%. Ріст чисельності докторантів в США останні 20 років забезпечується потоком талановитих молодих вчених з Китаю, Індії, Південної Кореї, Тайваню, які складають не менше 20% всіх докторантів. Сьогодні майже 40% всіх докторів наук, які зайняті у промисловості, секторі освіти та науки – вихідці з-за кордону.» [73, с. 61]. Тому негативна динаміка притоку іноземних студентів в останні роки загрожує стратегічними наслідками для науковотехнологічної гегемонії США на світовому ринку.

2.3 Особливості науково-освітньої дипломатії США в Україні

Правовим фундаментом українсько-американської співпраці у науковотехнічній сфері є двостороння міжурядова Угода про співробітництво у сфері науки і технологій, підписана 4 грудня 2006 року. Її укладення сприяло поглибленню, інтенсифікації та диверсифікації зв'язків між науковими установами України та США, обміну досвідом, інформацією, технологіями у сферах, які становлять взаємний інтерес. Тим самим було створене підґрунтя для співпраці вишів, науково-дослідних центрів, а також окремих вчених у науковотехнічній сфері. Угода, що останній раз оновлювалась у жовтні 2017 року, наразі перебуває на стадії пролонгації.

Наукові обміни між Україною та США тривають з початку 1990-х років та здійснюються здебільшого за кошти американського уряду. Відповідні програми фінансуються Конгресом, Державним департаментом та Агентством

США з міжнародного розвитку та імплементуються через низку американських організацій, зокрема, Раду з міжнародних досліджень та обмінів (IREX), Американські ради з міжнародної освіти, програму імені В.Фулбрайта та «Відкрите Суспільство» Дж. Сороса.

У рамках двосторонніх угод у сфері ядерного роззброєння і нерозповсюдження ядерної зброї Сполучені Штати Америки продовжують надавати допомогу Україні з перекваліфікації науковців, задіяних у радянську добу в програмах створення зброї масового знищення. Зокрема, така допомога надходить через Український науково-технологічний центр. На бюджетні кошти США реалізуються грантові програми, спрямовані на залучення таких фахівців до цивільної сфери.

Серед знакових практичних заходів американо-українського наукового співробітництва - відкриття на базі Харківського фізико-технічного інституту інноваційної ядерної установки „Джерело нейтронів”. Цей об’єкт призначений для проведення фундаментальних та прикладних досліджень в різних галузях фізики, хімії, біології та медицини. Його будівництво було повністю профінансоване американською стороною у відповідь на відмову України від використання високозбагаченого ядерного палива у наукових цілях. Цей об’єкт відкриває безпрецедентні можливості та перспективи для розвитку української ядерної галузі та розвитку співпраці з зарубіжними державами, в тому числі і США.

Розширення американо-українського співробітництва в сфері інформаційних технологій і з огляду на зростання загроз кібернетичній безпеці двох країн держави в умовах повномасштабної агресії росії та ескалації інших міжнародних конфліктів, відбуваються постійні двосторонні консультації між державними органами, неурядовими організаціями та експертним середовищем

США та України щодо підвищення ефективності стратегій науковотехнологічної кооперації. [17].

Україна посідає важливе місце у космічній дипломатії США. Правовою основою українсько-американської співпраці у сфері космічних досліджень є міжурядова Угода про співробітництво в галузі мирного дослідження космічного простору, підписана 31 березня 2008 року. Наразі тривають переговори щодо подовження терміну дії цієї Угоди.

Прикладом плідної взаємодії двох держав у космічній галузі є проект «Antares». «Antares» - це ракета-носій, розроблена американською компанією «Orbital Science Corporation» (Orbital-АТК, у 2018 році компанія була придбана корпорацією «Нортроп Грумман») за активної участі КБ «Південне», "Південного машинобудівного заводу ім. Макарова" (м. Дніпро), "ХартронАРКОС" (Харків), "Хартрон-ЮКОМ" (Запоріжжя), "РАПІД" (Чернігів) та ін.

«Antares» є рідкопаливним ракетоносієм двох ступеней, призначений для запуску корисних вантажів вагою до 8000 кг на навколоземну низьку орбіту. Перший ступінь ракети спроектований КБ «Південне» і виготовлений ДП «Південмаш» відповідно до контракту, укладеного з «Orbital Sciences» у 2008 році.

У 2013 році NASA надала компанії «Орбітал» право участі в програмі «Commercial Orbital Transportation Services» (COTS), яка передбачає створення вантажного модуля «Cygnus» (Либідь) для доставки корисних вантажів на Міжнародну космічну станцію (МКС). У 2019 році контракт на постачання вантажів до МКС було подовжено. Починаючи з 2018 року і до початку повномасштабної війни росії проти України щороку здійснювались два пуски «Антареса». За даними ДК «Південне», тільки один запуск цієї ракети приносить

в космічну галузь України близько 40 млн. дол. інвестицій і дозволяє забезпечити роботою 25 тисяч висококваліфікованих фахівців.

Проект «Антарес» є лише одним з прикладів ефективної взаємовигідної кооперації України та Сполучених Штатів у сфері мирного дослідження та освоєння космічного простору. Перспективним напрямком двосторонньої співпраці вважається залучення українських космічних підприємств до проектів дослідження Місяця. На регулярній основі до війни здійснювалися обміни візитами між представниками космічних агентств України та США. Делегації України традиційно беруть участь у Космічних симпозіумах, які щороку навесні проводяться у м. Колорадо Спрінгз (США). [17].

Незважаючи на російську агресію. Україна має намір продовжувати співпрацю зі Сполученими Штатами Америки у сфері науки та технологій, що дозволить вченим обох країн працювати над спільними двосторонніми дослідженнями, брати участь у міжнародних конкурсах та програмах.

У межах чинної угоди про співробітництво України та США вчені можуть отримати кошти для реалізації та впровадження своїх ідей та інновацій. Щороку проводиться конкурс українсько-американських науково-дослідних проектів, реалізація яких триває протягом 2 років. За 7 років двостороннього співробітництва опрацьовано 25 проектів. З них 17 повністю реалізовано, решта перебувають на різних етапах імплементації.

Для прикладу, 2018 року конкурс охоплював такі пріоритетні для України галузі:

аграрні науки (хвороби рослин, які загрожують безпеці продовольства або мають високі економічні наслідки); альтернативна енергетика (включно з фотовольтарикою та біопаливом).

[16].

Освітня дипломатія США в Україні розвивається за кількома напрямками. Однак пріоритетним видається навчання демократичної еліти нашої держави. На початку 2000-х рр. Україна отримала від США безпрецедентне фінансування програм навчання лідерів партій, членів уряду, керівників НУО і журналістів. Мережа випускників цих програм розглядалась як рушій реформування української політичної системи. В Україні активно діяли популярні програми навчання для чинних лідерів (International Visitor Program) та лідерів потенційних (Muskie Program).

Як зазначає О. Висоцький, у 2004 р. уряд США залучив до участі в програмах навчання та обміну понад 65 000 громадян України. [52, с. 20], що було зумовлено передусім президентськими виборами 2004 р. Учасники цих програм фокусувались на вивченні демократичних принципів партійного будівництва та політичної діяльності. До 2005-2006 рр. щорічно уряд США організовував навчання понад 2000 українських політичних активістів, а також збільшив число депутатів Верховної Ради для проходження стажування в США. Більше 30 депутатів щорічно відвідували американський Конгрес для опанування процедури проходження законів і побудови партійних коаліцій. До 2001 р. близько 100 лідерів різних партій і понад 200 представників політичних об'єднань пройшли навчання з організації вуличних кампаній під час виборів. Починаючи з 2001 р., понад сто представників українського уряду і ЗМІ проходили стажування в США в рамках програми з вивчення виборчих технологій. [52, с.23]. Водночас в цей період на програми обмінів в галузі культури і освіти було асигновано лише 28 млн доларів (порівняно з 85 млн на навчання політичної еліти).

Заходи освітньої дипломатії здійснює також відділ преси, освіти та культури Посольства США в Україні. Відділ підтримує мережу громадських інформаційних ресурсних центрів, до якої входять 29 осередків «Вікно в

Америку» в різних областях України. Кожен Центр - це своєрідний майданчик співпраці між урядом США та українською бібліотекою, створений з метою надання актуальної інформації про США: їхню історію, уряд, суспільство та цінності, про американські програми допомоги та обміну, а також поповнення фондів бібліотеки англomовними виданнями. Його місія полягає в сприянні взаєморозумінню між народами США і України. Центр «Вікно в Америку» є місцем проведення різноманітних наукових та просвітницьких заходів (виступів американських фахівців, працівників Посольства, науковців програми Фулбрайт, добровольців Корпусу Миру та інших американських громадян), каналом поширення публікації Бюро міжнародних інформаційних програм Державного Департаменту США. Тут також зустрічаються випускники програм обмінів, проводяться семінари, фотовиставки, лекції, презентації американських фільмів і літературних творів та інші заходи публічної дипломатії США [13].

З 2015 році у Києві розпочав свою діяльність Американський дім з місією сприяти процвітаючому та демократичному майбутньому України шляхом інвестування у великий потенціал молодих лідерів України та зміцнення зв'язків між українцями та американцями. Через Посольство США в Україні Американський дім адмініструється міжнародною громадською організацією IREX. Окрім Києва, Американські доми працюють також у Львові та Одесі. Ці динамічні освітні простори пропонують громадянам України можливості професійного та особистісного зростання та є основними ресурсами для популяризації американської культури та освіти в регіонах.

America House Kyiv організовує широкий спектр заходів, включаючи англomовні програми, майстер-класи з розвитку навичок, культурні заходи, художні виставки, концерти тощо. Інституція функціонує під гаслом «Працюй, мисли творчо, будуй культурні мости та твори зміни в нашій мережі Американських домів». З моменту відкриття у 2015 році America House Kyiv

організував близько 4220 заходів: 2793 офлайн, 1071 віртуальних та 356 гібридних програм. 120 918 людей взяли особисту участь у заходах у просторі America House Kyiv та близько 498 239 учасників приєдналися до його віртуальних програм [12].

Громадська організація «Україно-Американська асоціація працівників вищої школи» (Ukrainian-American association of College Educators) є добровільним об'єднанням громадян України та інших країн світу, створена на засадах професійної належності та об'єднує представників освітянської професії – викладачів та адміністраторів вищих навчальних закладів, науковців, публічних діячів та інших осіб. Завдання асоціації – налагоджувати, розвивати та підтримувати прямі міжнародні контакти і зв'язки; здійснювати обмін досвідом, співпраця з міжнародними організаціями такого ж напрямку діяльності; проводити конференції, семінари та інші заходи; здійснювати обміни делегаціями молоді, вчених, дослідників, викладачів, фахівців різних галузей знань; реалізовувати проекти і програми Асоціації на території України та за її межами. [14].

США пропонує українським громадянам велику кількість програм академічного обміну. Починаючи з 1992 року, коли відбулася перша така програма, кількість та різноманітність програм зростає щороку. Деякі з них, наприклад, «FLEX», імплементуються вже близько 30 років, а деякі були засновані нещодавно. Наразі існують програми навчання у різноманітних сферах професійного та суспільного життя, в тому числі короткострокові, довгострокові та у форматі літніх шкіл. Деякі з них повністю чи частково фінансуються урядом США, інші - окремими американськими інституціями, навчальними закладами та фондами. [23].

В Україні успішно діють консультативні центри EducationUSA, світова мережа яких включає понад 450 осередків, що надають об'єктивну і

неупереджену інформацію про всі акредитовані американські вищі навчальні заклади у Сполучених Штатах, проводять консультації щодо вступу до американських коледжів та університетів. В Україні центри мережі EducationUSA розташовані у Києві, Львові, Харкові та Дніпрі. Наразі вони реалізують різноманітні освітні проєкти.

Зокрема, проєкт «Академія лідерства з інтернаціоналізації» покликаний створити можливості для віртуальних обмінів між студентами з України та США. В рамках Академії українські учасники разом із своїми американськими колегами розробляють та імплементують віртуальні модулі для своїх студентів. EducationUSA разом з центром SUNY COIL забезпечує отримання знань та навичок, необхідних для створення віртуальних модулів та їх інтеграції в навчальний процес з різних дисциплін.

«EducationUSA Academy Connects» – це програма, що готує учнів старших класів до вступу в заклади вищої освіти США. Програма, що триває 4-6 тижнів, складається з віртуальних турів кампусами американських університетів, майстер-класів зі стратегій досягнення успіху в академічному середовищі та сесій з підготовки до стандартизованих тестів.

EducationUSA Ukraine також запрошує освітян ознайомитися з циклом вебінарів “Освіта у воєнний та післявоєнний час” від провідних спеціалістів США. [23].

Головні програми академічних обмінів США для України реалізуються на основі грантів ім. В Фулбрайта, зокрема, грантів для навчання на магістерському рівні (Fulbright Graduate Student Exchange Program); грантів на проведення досліджень в університетах США (Fulbright Faculty Development Program (FFDP) та Fulbright Scholar Program); грантів на запрошення до України американських науковців і фахівців різного профілю для викладання й проведення дослідження (U.S. Fulbright Scholar Program); або на запрошення фахівців на термін від двох

до шести тижнів для читання лекцій, участі у наукових програмах й конференціях; консультування керівників та адміністраторів з питань управління освітою, проведення семінарів, спрямованих на підвищення кваліфікації українських спеціалістів, модернізації навчальних програм й оновлення навчальних матеріалів (Fulbright Specialist Program).

Програма «Fulbright Scholar-in-Residence Program» покликана сприяти налагодженню й розвитку наукової і культурної співпраці у коледжах й університетах США, що недопредставлені або ж мають малий досвід у сфері міжнародної освіти, через запрошення фахівців на викладання навчальних курсів та інтегрування нових навчальних програм, започаткування спільних наукових проектів й академічних обмінів.

Програма «Fulbright Teaching Excellence and Achievement Program» (Fulbright TEA) забезпечує можливості для обміну досвідом в предметних областях, покращення навичок викладання та розширення знань про Сполучені Штати для вчителів середніх шкіл. [27].

Секція культури Відділу преси, освіти та культури посольства США в Україні [39]. керує програмами професійного обміну в різноманітних галузях (від біотехнологій до журналістики і політики). Прикладом може слугувати Програма «Community Solutions Program» (CSP), що надає можливості професійного розвитку для найталановитіших світових лідерів спільнот, які працюють у сферах прозорості та підзвітності, толерантності та вирішення конфліктів, проблем навколишнього середовища та проблем жінок. Це річна програма, яка включає чотиримісячну стипендію професійного розвитку в громадській організації США, урядовій установі чи законодавчому органі. Завдяки спеціалізованому практичному навчанню та Інституту громадського лідерства стипендіати отримують цінний досвід громадської роботи в США, покращують навички та знання, зміцнюють свою здатність до лідерства та розвитку у своїх

країнах, привносять багаторічний досвід у розвиток громади в Сполучених Штатах та створюють плани дій для громадських ініціатив удома. Установи в США, які приймають стипендіатів CSP, є громадськими некомерційними організаціями або державними установами, що беруть активну участь у проектах розвитку громади. Приймаючі організації забезпечують наставництво та керівництво для лідерів українських спільнот протягом їхнього стажування в США [38].

Серед програм, які адмініструє Відділ преси, освіти та культури посольства США в Україні варто виокремити «The Young Transatlantic Innovation Leaders Initiative» (YTIIL) для молодих підприємців з Європи; «Ukraine Business Leaders: Promoting Innovation and Entrepreneurship Program» (UBL PIE) –місячна програма, що спрямована на надання можливостей для молодих українських підприємців, інноваторів та людей, залучених у бізнес, здобути навички для створення та імплементації інноваційних економічних, політичних, та бізнес-рішень.

«Hubert H. Humphrey Program» пропонує 10-місячне навчання у США, без отримання ступеню, яке включає академічну програму та професійне стажування фахівців, які перебувають на середньому етапі професійної кар'єри, у певних галузях для громадян України. Програма пропонує цінні можливості для професійного розвитку завдяки вивченню обраних навчальних дисциплін в університеті, участі у конференціях, спілкуванню у професійних мережах та набуттю практичного досвіду під час стажування. Ця програма призначена передусім для людей, які формують політику, планують стратегію, адміністраторів та менеджерів, для молодих державних службовців, співробітників неурядових організацій та інших фахівців у галузі державного управління.

Програма обміну для студентів вищих навчальних закладів (Global UGRAD) – це програма культурного обміну, яка здійснюється спільно Бюро у справах освіти та культури Державного департаменту США, Посольством США в Україні та організацією World Learning і підтримує талановитих українських студентів бакалаврату, надаючи їм як майбутнім лідерам можливість навчатися у США з метою поглиблення знань та вивчення їх культури та традицій.

Програма «Ініціатива місцевих коледжів» (Community Colleges Initiative) (CCI) спрямована на сприяння взаєморозумінню між громадянами США та громадянами України. Переможці конкурсу отримують фінансування для участі протягом одного навчального року у програмі у США, де учасники ознайомляться з такими компонентами як академічне навчання; стажування/експериментальне навчання; сервісне навчання; культурний обмін; лідерство та планування дій. Програма CCI фінансується Державним департаментом США та адмініструється в Україні Посольством США..

Літні інститути з американістики (SUSI) є 6-тижневими академічними семінарами для викладачів ВНЗ, які охоплюють шість основних напрямків: вивчення американської політології, зовнішньої політики, релігії, літератури, журналістики, історії та суспільства. Програма адмініструється Відділом преси, освіти і культури Посольства США [39].

Програма обміну майбутніх лідерів (Future Leaders Exchange (FLEX)) – це програма для учнів загальноосвітніх, яка фінансується урядом Сполучених Штатів. Спеціальні стипендії дають їм змогу подорожувати до Сполучених Штатів, навчатися в американських школах протягом одного академічного року і проживати в американських родин.

До переліку освітніх програм США в Україні варто також додати Opportunity Funds, Competitive College Club, Teens' Skills-up Club (програма покращення м'яких навичок серед підлітків на базі створених локальних клубів),

світній грант ім. Маргарет Макнамара (Margaret McNamara Educational Grants For Developing Country Women to Study). [23].

Legislative (Professional) Fellows Program (LFP/PFP) – це програма стажування працівників законодавчої влади, яка надає перспективним молодим фахівцям можливість отримати практичний досвід та безпосередньо познайомитись з роботою уряду США. Знання та інтерес цих молодих професіоналів щодо американських політичних процесів буде розширений завдяки короткостроковому стажуванню у місцевих законодавчих органах США, а також в установах державного рівня і в некомерційних організаціях, які дотичні до тематики програми. Американський партнер в адмініструванні LFP в Україні -Американські Ради з міжнародної освіти. [18].

Висновки до розділу. Отже, починаючи з часів холодної війни і дотепер, науково-освітня дипломатія США потужно розвивалась і склалася в єдину систему, спрямовану на зміцнення національної безпеки держави та планомірне просування її глобального лідерства. Ця мета досягається в контексті реалізації стратегії «м'якої сили» за допомогою багатоманітних інструментів: міжнародного наукового партнерства; формування лояльних до США мережі іноземних політичних та професійних еліт через навчання в американських університетах та спеціальні освітні програми; поширення американських цінностей та впливу через проекти підтримки освітніх реформ в країнах світу. Тож міжнародна науково-технологічна співпраця, а також експорт освітніх послуг на світовий ринок виступають для США пріоритетними сферами дипломатичної діяльності.

Використання американського досвіду американської науково-освітньої дипломатії становить унікальну цінність для теоретичного обґрунтування та практичної реалізації можливостей України на шляху її інтеграції у світовий простір освіти та науки.

ВИСНОВКИ

Здійснене нами магістерське дослідження засвідчує, що вплив держави на міжнародній арені сьогодні зумовлює не лише її економічний та військовий потенціал, але й культурна спадщина, наукові здобутки та освітні традиції, що здатні істотно сприяти досягненню зовнішньополітичних цілей. Отже, міжнародна комунікація у науково-освітній сфері є потужною складовою сучасної світової політики. Науково-освітня дипломатія держави має передусім віддзеркалювати тренди прогресу глобальної науки і освіти і водночас відповідати національним потребам і можливостям.

У міжнародному та вітчизняному дослідницькому середовищі триває осмислення сутнісних характеристик феномену науково-освітньої дипломатії. Його концептуалізація наразі не має повноцінної наукової традиції, вона видається еkleктичною та суперечливою. Проте інтенсивність дискусій та публікаторської активності демонструє зростаючий інтерес до цієї проблематики як на рівні теоретичного аналізу, так і прикладних досліджень передових дипломатичних практик.

США мають наймасштабніший досвід науково-освітньої дипломатії, яка цілеспрямовано використовується як засіб «м'якої сили» - переконання світової громадськості у перевагах американських цінностей та ідей. Інституційна система науково-освітньої дипломатії Сполучених Штатів органічно поєднує стратегічну роль держави з ініціативою та креативною візією недержавних агенцій та фондів, являючи собою ефективну модель захисту національних інтересів та забезпечення глобального лідерства держави.

В ході аналізу обраної теми найбільшу складність викликала систематизація численних і різних за ступенем інформативності джерел, що репрезентували як процес функціонування загальної інституційної системи

американської науково-освітньої дипломатії, так і її конкретні інструменти та специфіку їх імплементації в регіонах світу.

Магістерське дослідження довело, що,

- по-перше, потенціал наукової дипломатії полягає передусім в тому, що оскільки об'єктивність, раціональність та універсальність визнаються ключовими цінностями усією світовою науковою спільнотою, саме ці цінності можуть слугувати фундаментом міжнародної довіри та діалогу. Водночас наука має потенціал «м'якої сили», адже держави-лідери науково-технічного прогресу, передусім США, позиціонують себе і як провідні гравці світової політики;
- по-друге, освітня дипломатія розвивається у нерозривному зв'язку з науковою, адже університет як її основний суб'єкт виступає цілісним навчально-дослідницьким середовищем;
- по-третє, різноманітність інструментарію (масове залучення іноземних студентів до навчання в своїх університетах; програми академічних обмінів та інші освітні проекти; поширення американських освітніх практик за кордоном і тим самим стимулювання глобальних освітніх трансформацій) забезпечує ефективність освітньої дипломатії США як засобу «м'якої сили».

Дослідження виявило істотні особливості науково-освітньої дипломатії Сполучених Штатів у країнах Латинської Америки, Близького Сходу, Африки, пострадянського простору. Україна з моменту здобуття незалежності посіла пріоритетне місце в цій сфері дипломатії США. Сприяння розвитку громадянської освіти, підтримка навчання демократичної політичної еліти і незалежних журналістів, проектів з дослідження діджиталізації та євроатлантичної інтеграції тощо, будучи спрямовані на досягнення регіональних цілей демократизації та європейської орієнтації України, об'єктивно виступали інструментом реалізації цілей США глобального рівня, передусім стримування впливу росії. Науково-освітня дипломатія не обмежується просуванням свого

позитивного іміджу серед українських громадян, особливо молоді, налагодженням двосторонньої комунікації і співпраці, а є системним продовженням зовнішньої політики США..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

ОФІЦІЙНІ ДОКУМЕНТИ

1. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021-2025. 31 с. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>
2. 2018 Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/2018ACPD.pdf>
3. Centers for Excellence in Teacher Training (CETT) Program: Paper Two: Testing and Assessment. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00JG2Z.pdf
4. Fact Sheet: The President's Priorities in the Latino Community, the Obama White House Archives, 15.X.2015. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/thewhitehouse/2015/10/15/fact-sheet-presidents-priorities-latino-community>
5. International Military and Education Program. Defence Security Cooperation Agency. Department of Defence. (2021). URL: <https://www.dsca.mil/international-education-and-training>
6. Madrid Declaration on Science Diplomacy. Using science for/in diplomacy. For addressing global challenges. URL: <https://www.s4d4c.eu/s4d4c-1st-globalmeeting/the-madrid-declaration-on-science-diplomacy/>
7. UNESCO Institute of Statistics. (2009). Global Education Digest: Comparing Education Statistics around the world. URL:

http://www.uis.unesco.org/sites/default/files/documents/global-education-digest-2009-comparing-education-statistics-across-theworld-en_0.pdf

8. US Code Title 22 Chapter 33. Mutual Educational and Cultural Exchange Program, 01/03/2012. Office of the Law Revision Counsel. US House of Representatives. URL: <http://uscode.house.gov/download/pls/22C33.txt>

ОФІЦІЙНІ ЗАЯВИ ТА ПРОМОВИ ДЕРЖАВНИХ ДІЯЧІВ

9. Powell C. Building Hope for the Years Ahead // U.S. Department of State Archive. URL: <http://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2002/15920.htm>

МАТЕРІАЛИ САЙТІВ ДИПЛОМАТИЧНИХ УЧСТАНОВ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

10. Агентство міжнародного розвитку США в Україні.
URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine>
11. Американський дім. Посольство США в Україні: офіційний веб сайт. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/education-culture-uk/america-house-kyiv-uk/>
12. Американський дім. Київ. URL: <https://www.americahousekyiv.org/introductionua>
13. Вікно в Америку. Посольство США в Україні.
URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/education-culture-uk/window-america-centers-uk/>
14. Громадська організація «Україно-Американська асоціація працівників вищої освіти» (Ukrainian-American Association of College Educators). URL: <http://www.uaace.org/>
15. Корпус миру в Україні. Peace Corps Ukraine. Volunteer website. URL: <http://www.pcukraine.org/uk/about/peace-corps-ukraine.html>

16. Міністерство освіти і науки України. URL:
<https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-planuye-prodovzhiti-spivpracyu-z-ssha-usferi-nauki-ta-tehnologij-rishennya-kmu>
17. Посольство України в Сполучених Штатах Америки.
URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-ssha/naukovo-tehniche-spivrobotnictvo-mizhukrayinoyu-ta-ssha>
18. American Councils. URL:
<https://americancouncils.org.ua/programs/professionalfellows-program/>
19. Bureau of Educational and Cultural Affairs. U.S. Department of State. URL:
<https://www.state.gov/bureaus-offices/under-secretary-for-public-diplomacy-andpublic-affairs/bureau-of-educational-and-cultural-affairs/>
20. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/>
21. Center for Education Diplomacy and Leadership. URL:
<https://www.educationdiplomacy.org>
22. Education. Inter-American Dialogue: Official site. URL:
<https://www.thedialogue.org/programs/programs/education/>
23. EducationUSA. Official site. URL: <https://educationusa.org.ua/>
24. Expo Unit. Official site of the US Department of State.
URL: <https://www.state.gov/bureaus-offices/under-secretary-for-public-diplomacy-andpublic-affairs/expo-unit/>
25. Faces of Exchange. URL: <https://eca.state.gov/%20fulbright/fulbright-alumni>
26. Ford Foundation. URL: <https://www.fordfoundation.org/>
27. Fulbright Program in Ukraine. Institute of International Education. URL: <https://fulbright.org.ua/en/>
28. Higher education. Open Society Foundations. 2020. URL: <https://www.opensocietyfoundations.org/what-we-do/themes/higher-education>
29. John D. and Catherine T. MacArthur Foundation. URL:
<https://www.macFound.org>

30. Middle East Partnership Initiative. United States Department of State. URL: <https://mepi.state.gov/about-mepi/>
31. Office of the Global Youth Issues. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureaus-offices/under-secretary-for-public-diplomacy-and-public-affairs/office-of-global-youth-issues/>
32. Office of Public Diplomacy and Public Affairs. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureaus-offices/secretary-of-state/office-of-the-legal-adviser/office-of-public-diplomacy-and-public-affairs/>
33. Pan-Africa Youth Leadership Program (PAYLP) URL: <https://www.meridian.org/programs/paylp/>
34. Peace Corps Mission. Peace Corps. URL: <http://www.peacecorps.gov/index.cfm?shell=about.mission>
35. Rockefeller Foundation. URL: <https://www.rockefellerfoundation.org>
36. Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureaus-offices/under-secretary-for-public-diplomacy-and-public-affairs/>
37. US Department of State. Official site of the US Department of State. URL: <https://www.state.gov/>
38. U.S. Department of State. Bureau of Educational and Cultural Affairs. Exchange Programs. URL: <https://exchanges.state.gov/non-us/program/center-stage>
39. US Embassy in Ukraine. Public Affairs Section. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/education-culture-uk/>

ПУБЛІКАЦІЇ ЗМІ

40. 11 Top Trends in Higher Education: 2023 Data, Insights & Predictions. URL: <https://research.com/education/trends-in-higher-education#intern>

41. Higher education in 2012: a global perspective. (2012).

URL:

<http://www.guardian.co.uk/higher-educationnetwork/blog/2012/jan/23/internationalisation-in-2012?newsfeed=true>

ЛІТЕРАТУРА

42. Атаманенко А., Мартинюк Н. Наукова дипломатія у глобалізованому світі: концептуалізація явищ. Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI, 4, 2022, 88-97.

43. Балабанов К., Трофименко М. Публічна дипломатія як відповідь на виклики сучасності. Україна дипломатична, 2013. Вип. 14, 989–1021. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuvcgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ukrdip_2013_14_60.pdf

44. Балануца О. О., Сегеда О. О., Освітній вимір публічної дипломатії: синергія міжнародних та національних освітніх проєктів. The Scientific Heritage. 2020. № 48. С. 71–77. URL: <http://www.scientific-heritage.com/wpcontent/uploads/2021/06/VOL-5-No-48-48-2020.pdf>

45. Бафоев Ф. М. Культурна дипломатія в системі міжнародних зв'язків на пострадянському просторі // Молодий вчений. 2016. №6. С. 662-667. URL: <https://moluch.ru/archive/110/25748/>

46. Березовська-Чміль О. Б., Кобець Ю.В. Специфіка розвитку сучасного соціально-гуманітарного середовища: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2021. 124 с.

47. Белоусова Н. Б. «М'яка» сила як потенціал зовнішньополітичного впливу держави. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2012, Вип. 107, Ч. 1, 148–151.

48. Білоцерківська Н. Г. Освіта як елемент політики «м'якої сили»: сучасні політичні реалії України// Сучасне суспільство. 2016. Вип. 2 (12). С. 24-31.
49. Василенко О. Глобалізація, академічна мобільність та інтернаціоналізація вищої освіти// Інвестиції: практика та досвід. 2018. №24. С. 106-109.
50. Висоцький, О. Освітній вимір геополітичної боротьби// Гілея: науковий вісник. 2013. Вип. 72. С. 809-812.
51. Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Частина I. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2020, 56 с. URL: <http://stratcom.nuou.org.ua/wpcontent/uploads/2020/07...pdf>
52. Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Частина II. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. 48 с. URL: <https://xp4stm90bvzr.frontroute.org/s11/6/1/9/3/1/61931.pdf>
<https://xp4stm90bvzr.frontroute.org/s11/6/1/9/3/1/61931.pdf>
53. Габер, Є. (2021). Наукова дипломатія. Публічна дипломатія : навч. посібник / за загал. ред. Ірини Матяш; Національний університет «Острозька академія»; Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Київ: Горобець, 224 с., 182–202. URL: <https://sshdir.org.ua/publicna-dyplomatiyanavch-posibnyk-za-zagal-red-iryny-matyash-natsionalnyj-universytet-ostrozkaakademiya-naukove-tovarystvo-istoriyi-dyplomatiyi-ta-mizhnarodnyh-vidnosynkyuyi>
54. Гавриленко І. Особливості здійснення публічної та культурної дипломатії США // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2(129). 2016. С. 9-13.
55. Дебич М. Інтернаціоналізація вищої освіти: світовий досвід: монографія. Суми: Університетська книга, 2017. 291 с.
56. Завада Я. І., Дударчук В. І. Публічна дипломатія як засіб «м'якої сили» США на Близькому Сході. *Політичне життя*. No 3. 2021. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/11110>

57. Ільницький Д.О. Соціально-економічний вимір освітньої дипломатії: теорія, практика та методики аналізу. Стратегія розвитку України, 2014, №1, 2014, 72-80. URL: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7130/7975><https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7130/7975>
58. Клімова Г. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобальних викликів. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Том. 1, № 48, 2021 <https://doi.org/10.21564/20757190.48.224425>
59. Костиця І.О. «М'яка сила» країни в геокультурі та глобальному освітньому інформаційному просторі. *Вісник ХНІ імені В. Н. Каразіна*. Серія «Питання політології». 2014. №1091. С. 113-120
60. Левченко О. В. Реалізація «м'якої сили» для просування національних інтересів. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, 2014, № 3(52), 40–44.
61. Матвійчук Н. В., Макарчук Б. Р. Діджиталізація публічної дипломатії Сполучених Штатів Америки за президентства Дональда Трампа. Політичне життя. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2021. № 2. С. 130-134.
62. Махія, Н. (). Наукова та освітня дипломатія: її вплив на формування позитивного іміджу держави. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 13 (169), 2021. 9–15.
63. Миронова, М. Наукова дипломатія та її вплив на систему міжнародних економічних відносин. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. № 66. 2022. 72–77.

64. Мирончук, О. (). Роль наукової дипломатії у розвитку і стабілізації міжнародних відносин в умовах глобалізації. Еволюція цінностей в епоху глобалізації, 2019. 57–66.
65. Мирончук, О. . Наукова дипломатія як ціннісний чинник розвитку і стабілізації міжнародних відносин в умовах глобалізації. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір, 2019. 283–293.
66. Мирончук, О. Трансформація міжнародного наукового співробітництва в умовах глобалізації. Ціннісний вимір розвитку цивілізацій і глобалізація, 2019. 179–188.
67. Мирончук, О. Цивілізаційне значення міжнародного наукового обміну в умовах глобалізації. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої Історії НАН України», 2019. 157–170.
68. Мищик Л. Особливості функціонування інституцій культурної дипломатії: світовий досвід і уроки для України//Ідентичності та політичні інститути. Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції (Ніжин, 22 квітня 2021 року) – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. – С. 77-83
69. Місюк І. Інституційне забезпечення громадської дипломатії США.
Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2013. Вип. 25, 124 – 130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2013_25_23
70. Освітня і наукова дипломатія в глобальному вимірі: Матеріали Весняної академічної школи Буковель, 2021. URL: <http://www.uaace.org/wp-content/uploads/2021/04/Diplomatia.pdf>
71. Павлова Т. С., Шамраєва В. М. Інструменти публічної дипломатії США. Політикус. 2017. №6. С. 142-146

72. Панфілов О., Савченко О. Зовнішня політика США в освіті як елемент «м'якої сили»: ретроспективний аспект. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2021. №4(51). URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.51.242016>
73. Пашков В. Сфера вищої освіти як інструмент «м'якої сили» у зовнішній політиці держав. *Геополітика України: історія і сучасність*. Збірник наукових праць. Випуск 1 (24), 2020. С. 54-64. URL: <http://geopolitics-ufukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/2078-1431.2020.1%2824%29.54%E2%80%9364/207188>
74. Проскура О. Освітня дипломатія: визнання інноваційності педагогічної системи для освіти України XXI століття, Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи, 222–225. URL: https://lib.iitta.gov.ua/715675/1/Proskura_19_DTIP_Konf.pdf
75. Птащенко, О., Литовченко, І., Григорова, Ю. (2020). Суть та роль наукової дипломатії в системі міжнародних відносин. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, 2 (258), 64–67.
76. Розумюк В. Культурно-пропагандистський вимір сучасної зовнішньої політики США. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. Львів: Львівський національний політехнічний інститут, 2006. Вип. 17. С. 28-33.
77. Руднева В. Публічна дипломатія: теоретичні основи застосування нової інформаційно-комунікаційної технології в державному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2012. № 1. С. 147-153.
78. Русанова М. Класична геополітика як наука, що сприяє створенню імперій: критичний зсув у дослідницькій парадигмі геополітики. *Гілея*. 2013. № 74. С. 400–402.

79. Солодка А. Міжнародна освіта та кроскультурне навчання в американському освітньому просторі. Наукові записки. Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2016, № 4, 177-183. URL: <http://nzp.tnpu.edu.ua/article/view/94645>
80. Сухорольська І. Заходи громадської дипломатії іноземних держав як засіб впливу на масову аудиторію в Україні / Ірина Сухорольська // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2014. Вип. 26, 141-147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2014_26_25
81. Тищенко-Тишковець О.М. Трансформація публічної дипломатії Сполучених Штатів Америки: від легітимізації «жорсткої сили» до побудови діалогу зі світом // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: Зб. наук. праць. Київ: ІВЦ «Політехніка». 2009. No 4. С.28-32
82. Требін М. П. Глобалізація вищої освіти: виклики для України. Студентська молодь в умовах глобалізації (м. Дніпропетровськ, 24 квіт. 2015 р.) : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. / відп. за вип. В. В. Кривошеїн. Дніпропетровськ: ЛПРА, 2015. С. 145–151.
83. Фесик О. Категорія «м'яка сила» у дослідженнях міжнародних відносин. Науковий вісник Одеського національного економічного університету, 2015, No 11, 196–209.
84. Шемаєва Г. В. Місце культурної дипломатії в міжнародних відносинах // Вісник ХДАК. Випуск 52. 2018. С. 71-79
85. Baran Yu. Science Diplomacy. Soft power to connect the world through science : PowerPoint presentation on the 1st International Conference of TWAS Young Affiliates Network. Rio De Janerio, Brasil, 22–24 August 2017. URL: https://www.abc.org.br/IMG/pdf/yusuf_baran.pdf

86. Bartram, L., Malhoyt-Lee, J., Sheen-Diaz, C., Sullivan, J. (2015) “Education Diplomacy in Action: Touching Lives: Education Diplomacy in Service to Others”, *Childhood Education*, vol. 91(2), pp. 156–159.
87. Belmonte, L.A. (2010). *Selling the American Way: U. S. Propaganda and the Cold War*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
88. Berkman, P. (2018). Could Science Diplomacy Be the Key to Stabilizing International Relations? *Scientific American*. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/could-science-diplomacy-be-the-keyto-stabilizing-international-relations/>
89. Coombs, P. H. (1965). *Education and Foreign Aid. Ways to Improve United States Foreign Educational Aid*. Cambridge, MA : Harvard University Press.
90. Coombs, P. H. (1964). *The Fourth Dimension of Foreign Policy: Educational and Cultural Affairs*. New York : Harper & Row
91. Copeland D. (2016). *Science Diplomacy*. *The Sage Handbook of Diplomacy / Edited by Costas M. Constantinou, Pauline Kerr and Paul Sharp*. SAGE Publications Ltd. 628-642. URL: https://professorbellreadings.files.wordpress.com/2017/10/costas_m-constantinou_pauline_kerr_paul_sharpb-ok-org.pdf
92. Cox, M. (2010). *Soft Power and US Foreign Policy. Theoretical, historical and contemporary Perspectives*. New York : Routledge.
93. Fedoroff, N.V. (2009) *Science Diplomacy in the 21st Century*. *Cell*. Vol. 136 (1).. January 9. P. 9-11. URL: <https://www.cell.com/action/showPdf?pii=S00928674%2808%2901636-X>
94. Flink, T. (2022). Taking the pulse of science diplomacy and developing practices of valuation. *Science and Public Policy*, 49 (2), 191–200.
95. Flink, T., Ruffin, N. (2019). Chapter 6: The current state of the art of science diplomacy. *Handbook on Science and Public Policy*. Cheltenham; Northampton,

- MA: Edward Elgar, 104–121. URL: <https://www.s4d4c.eu/the-current-state-of-the-art-of-science-diplomacy/>
96. Frankel, Ch. (1966). *Neglected Aspect of Foreign Affairs: American Educational and Cultural Policy Abroad*. Washington, D. C.: The Brookings Institution.
97. Gluckman, P. D., Goldson, S. L., Beedle, A. S. (2012). How a Small Country Can Use Science Diplomacy: A View from New Zealand, *Science & Diplomacy*. 1(2). URL: <http://www.sciencediplomacy.org/perspective/2012/how-small-country-canuse-science-diplomacy>
98. Gluckman P. D, Turekian V., Grimes R. W, Kishi T. (2017). Science diplomacy: a pragmatic perspective from the inside, *Science & Diplomacy*. Vol. 6. No. 4. URL: <http://www.sciencediplomacy.org/article/2018/pragmatic-perspective>
99. Hansde Wit, Jones E. (2018). Inclusive Internationalization: Improving Access and Equity. *International Higher Education*. № 94. P. 16-18
100. Holt, R. (2015). Scientific Drivers for Diplomacy. *Science & Diplomacy*. An online publication from the AAAS Center for Science Diplomacy. URL: <https://www.sciencediplomacy.org/perspective/2015/scientific-drivers-fordiplomacy>
101. Kitsantas A.(2004). Studying abroad: The role of college students' goals on the development of cross-cultural skills and global understanding. *College Student Journal*. vol. 3, 441–452.
102. Knight J. (2003). Updating the Definition of Internationalization. *International Higher Education.*, vol. 33, 3–39.
106. Knight J. (2018). Knowledge diplomacy or knowledge divide? *University World News*. The Global Window on Higher Education. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20180214084632675>

107. Knight J. (2019). Knowledge Diplomacy in action. British Council, URL: <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/research-knowledge-diplomacyin-action.pdf>
108. Knight J., De Wit H. (2018). Internationalization of Higher Education: Past and Future. *International Higher Education*. № 95. P. 2-4.
109. Langenhove, L. V. (2017). Tools for an EU Science Diplomacy. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
103. New frontiers in science diplomacy. Navigating the changing balance of power. (2010). American Association for the Advancement of Science. The Royal Society, January
104. Nye J. (1990). Soft Power . *Foreign Policy*, No. 80, Twentieth Anniversary. Autumn. P. 153-171. URL: <https://www.jstor.org/stable/1148580?origin=crossref&seq=1>
105. Nye J. (1991). Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power. New York: Basic Books; Revised ed. 336 p.
106. Nye, J. (2004). Soft Power: the means to success in World Politics. N.Y.: Perseus Publishing. URL: https://www.academia.edu/28699788/Soft_Power_the_Means_to_Success_in_World_Politics_Joseph_S_Nye_Jr?auto=download
107. Science & Diplomacy. An online publication from the AAAS Center for Science Diplomacy. URL: <https://www.sciencediplomacy.org/> 108.
- Science Diplomacy. POSTnote. (2018). № 568, 1-5. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/POST-PN-0568/POSTPN-0568.pdf>
109. Scorza, J.A. (2019) The United Nations as a Platform for Education Diplomacy, *Childhood Education*, vol. 95(1), 64–72.
110. Treacy, S. (2014). A view from the South. TWAS Newsletter. The Power of Science Diplomacy, 26 (3), 4–9.

111. Turekian, V. (2012). Building a National Science Diplomacy System. Science & Diplomacy. An online publication from the AAAS Center for Science Diplomacy. URL:
https://www.sciencediplomacy.org/sites/default/files/building_a_national_science_diplomacy_system_science_diplomacy.pdf
112. Turekian V., Neureiter N. (2012). Science and diplomacy: the past as prologue, Science & Diplomacy, Vol. 1. No. 1 URL:
<http://www.sciencediplomacy.org/editorial/2012/science-and-diplomacy>
113. Varghese, N. V. (2008). Globalization of higher education and cross-border student mobility. International Institute for Educational Planning, UNESCO. URL:
<http://www.iiep.unesco.org/en/publication/globalization-higher-educationand-crossborder-student-mobility>
114. Wash, D. C. (2000). Foreign Relations of the USA. Vol. I-XVIII. 1964–1968. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v18>
115. Zewail Ahmed H. (2010). Science in diplomacy, Cell. Vol. 141. issue 2. April 16. P. 204-207. URL:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0092867410003764>
116. <https://theses.oa.edu.ua/DATA/159/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%9D%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80.pdf>